

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

**ZROD A NÁSLEDKY MANIFESTU 'DVEĽISÍC SLOV...'
BAKALÁRSKA PRÁCA**

Bratislava 2011

Ján Kralovič

BRATISLAVSKÁ MEDZINÁRODNÁ ŠKOLA LIBERÁLNYCH ŠTÚDIÍ

ZROD A NÁSLEDKY MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Liberálne štúdiá

Študijný odbor : 3. 1. 6 Politológia

Vedúci bakalárskej práce: Samuel Abrahám, PhD.

Stupeň kvalifikácie: bakalár (v skratke „Bc.“)

Dátum odovzdania práce: 30.4.2011

Dátum obhajoby: 15. 6. 2011

ČESTNÉ VYHLÁSENIE O ORIGINÁLNOTI PRÁCE

Ja, podpísaný, *Ján Kralovič*, týmto vyhlasujem, že prácu som vypracoval samostatne a uviedol som všetku použitú literatúru.

Ján Kralovič (podpis):

Dátum narodenia: 27. júla, 1988

Adresa: Heyrovského 11, 841 03, Bratislava

v Bratislave, dňa: 29. apríla 2011

POĎAKOVANIE

Táto bakalárska práca by nevznikla bez podpory a rád môjho školiteľa a rektora BISLA Samuela Abraháma, PhD., ktorý mi ponúkol množstvo odborných rád, nápomocných zdrojov pre moju prácu, ako aj konštruktívnu kritiku, bez ktorej by práca nemala takú formu, akú má. Ďalej by som poďakoval PhDr. Jozefovi Žatkuliakovi, CSc. a Vojtechovi Celkovi, PhDr. za množstvo odbornej literatúry a cenných zdrojov, ktoré mi odporučili. Nakoniec by som sa rád poďakoval rodine za záverečnú kontrolu práce a priateľke za podporu počas písania.

ZROD A NÁSLEDKY MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'

Meno: Ján Kralovič

Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Vedúci bakalárskej práce: Samuel Abrahám, PhD.

Rozsah práce: 39 strán (11 076 slov)

Abstrakt

Práca sa zaoberá programom 'demokratického socializmu', ktorý postupne inštalovala Komunistická Strana Československa od začiatku roku 1968. Tento obrodný proces ponúkol dovedy nemysliteľné možnosti spoločnosti. Jedným jeho najvýznamnejším prejavom je manifest Ludvíka Vaculíka s názvom 'Dvetisíc slov'. Jeho publikácia vyvolala búrlivé reakcie ako u nás tak aj v zahraničí. KSČ manifest vnímala ako ohrozenie obrodného procesu, zatiaľ čo KSSZ manifest považovala za otvorený prejav rastúcej kontrarevolúcie v Československu, ktorú vedenie KSČ nedokáže potlačiť a slúžil ako jedna zo zámienok pre vojenskú intervenciu vojsk Varšavskej zmluvy. Cieľom tejto práce je zistiť, do akej miery sa samotná publikácia manifestu pričinila o udalosti z 21. augusta 1968.

ZROD A NÁSLEDKY MANIFESTU 'DVEĽISÍC SLOV...'

Meno: Ján Kralovič

Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií

Vedúci bakalárskej práce: Samuel Abrahám, PhD.

Rozsah práce: 39 strán (11 076 slov)

Abstract

My thesis deals with the program of 'democratic socialism' which had been gradually installed since the beginning of the year 1968. Democratization had offered the society opportunities that were inconceivable till then. One of its most profound exposures was a manifesto by Ludvík Vaculík called 'Two thousand words'. Its publication caused turbulent internal and external reactions. KSČ perceived the manifesto as a threat to the democratization process, while the KSSZ considered it a proof of growing counterrevolution in Czechoslovakia which the directory of the KSČ is not able to hold back, and which served as an excuse for military intervention. The goal of this thesis is to find out to what extent was the manifesto responsible for the events of August, 21, 1968.

PREDHOVOR

Tému vývoja komunizmu na území Československa považujem za veľmi zaujímavú a preto výber oblasti, v rámci ktorej by sa moja bakalárska práca pohybovala, nebol zložitý. Keď som mal vybrať základnú oblasť práce, začal som o tejto téme čítať viac a časom som narazil na manifest Ludvíka Vaculíka. Pri čítaní o téme som mal pocit, že manifestu nie je dožičený dostatočný priestor, preto som sa rozhodol písať bakalársku prácu o ňom. Spočiatku ma ovplyvnil samizdat Petra Pitharta *Osmädesátý*, ktorý ponúka kritický pohľad na rolu intelektuálov v období Pražskej jari a ich stávanie sa do rolí politikov. Z toho dôvodu, po prečítaní určitého množstva literatúry, som sa rozhodol pozrieť sa na manifest kriticky a z politického hľadiska a zistiť, či a do akej miery sa pričínil o udalosti z konca augusta 1968.

OBSAH PRÁCE

ÚVOD.....	9
1. SOCIÁLNO-POLITICKÉ SÚVISLOSTI A VZŤAHY V KRAJINE.....	11
1.1. PREDJARIE.....	11
1.2. ERÓZIA POZÍCIE KSČ „ZDOLA“.....	12
1.3. ERÓZIA KSČ „ZHORA“ - DUBČEK VS. NOVOTNÝ.....	16
1.4. PRAŽSKÁ JAR A 'SOCIALIZMUS S ĽUDSKOU TVÁROU'.....	18
1.5. POSTOJ MOSKvy A INÝCH SOCIALISTICKÝCH KRAJÍN VOČI OBRODNÉMU PROCESU V ČESKOSLOVENSKU.....	22
2. ZROD A ANALÝZA MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'	25
2.1. ZROD MANIFESTU.....	25
2.2. OBSAH A ANALÝZA MANIFESTU.....	28
3. REAKCIA A DÔSLEDKY MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'	33
3.1. REAKCIA KSČ NA MANIFEST.....	33
3.2. REAKCIA MOSKvy NA MANIFEST 'DVETISÍC SLOV...'	36
3.3. KRITICKÝ POHĽAD NA MANIFEST 'DVETISÍC SLOV...'	38
ZÁVER.....	42
Apendix 1 – Správa z mimoriadnej schôdze ÚV KSČ k manifestu 'Dvetisíc slov...'	46
Apendix 2 –Dalekopis KSČ o priebehu mimoriadnej schôdze ÚV k manifestu ' slov...'	48
Apendix 3 – text manifestu 'Dvetisíc slov...'	49

ÚVOD

Hlavnou témou tejto práce je manifest Ludvíka Vaculíka s názvom 'Dvetisíc slov...', ktorý zohral významnú úlohu v rámci politického vývoja Československa ako aj v udalostiach z roku 1968, keď sa Československo stalo obeťou vojenskej intervencie piatich vojsk krajín Varšavskej zmluvy. Tézou práce je tvrdenie, že spomínaný manifest sa pričínil o túto intervenciu a výskumnou úlohou práce je zistiť, do akej miery.

Práca je rozdelená do štyroch hlavných kapitol. Prvá časť práce je venovaná historickým okolnostiam, ktoré umožnili vznik tohto manifestu. Táto časť ponúka historický prehľad najvýznamnejších udalostí, ktoré viedli k oslabeniu pozície Komunistickej strany Československa. Erózia KSČ bola výsledkom postupného zintenzívňovania požiadaviek spoločnosti na demokratizáciu najmä sociálno-politických vzťahov v krajine. Podobné demokratizačné tendencie sa objavili aj vnútri strany. V nej sa vyprofilovalo proreformné krídlo zoskupené okolo Alexandra Dubčeka, ktorý sa v januári 1968 dostal do vedúcej funkcie strany a s podporou časti straníkov začal inštalovať reformný program takzvaný Akčný plán, súčasťou ktorého bolo aj zrušenie cenzúry, sloboda slova a tlače.

Zrušenie cenzúry pre spisovateľov predstavovalo nový priestor pre kritickú reflexiu pomerov v krajine ako aj priestor pre artikuláciu požiadaviek spoločnosti voči obrodnému procesu. Manifest 'Dvetisíc slov' poukazoval na chyby vedenia KSČ, jej politiky ako aj na aktuálnu stagnáciu obrodného procesu. Mimo iného explicitne nabádal na protesty či demonštrácie, v prípade, že demokratizačné opatrenia nebudú inštalované, či na vytváranie politických zoskupení mimo platformy Národného frontu, a teda mimo štruktúr KSČ. Autor manifestu tiež poukazuje na možnosť intervencie zahraničných síl s cieľom obrodný proces zastaviť a prehlasuje, že spoločnosť je ochotná proces demokratizácie brániť so zbraňou v ruke.

Samotný Akčný plán sa stal trňom v oku pre väčšinu sovietskeho bloku a KSČ si zaň vyslúžila časté prejavy ostrej kritiky. Manifest 'Dvetisíc slov' bol však formulovaný ešte radikálnejšie a spôsobil búrlivé reakcie ako u nás, tak aj v zahraničí. Spoločnosť

ho prijala s nadšením, no KSČ a KSSZ manifest vnímali ako prejav kontrarevolúcie a manifest ostro odsúdili. Podľa viacerých spisovateľov a historikov manifest následne využila časť sovietskeho bloku, ktorá na obrodný proces v Československu hľadela s nevôľou, ako jednu zo zámienok, ktoré mali ospravedlniť vojenskú intervenciu na našom území. Ludvík Vaculík ako spisovateľ dokázal brilantne vystihnúť situáciu a pomery v Československu. Z politického hľadiska však spolu s ostatnými iniciátormi textu v nedostačujúcej miere pochopil medzinárodný kontext situácie a pozíciu, v ktorej sa Československo v tomto období nachádzalo a z toho dôvodu publikácia manifestu s tak kritickým posolstvom v dobe, keď vývoj v krajine podliehal prísnemu dohľadu Moskvy, predstavovala zo strany Vaculíka nerozvážny krok. Zámerom tejto práce je zistiť, do akej miery sa spomínaný manifest pričínil o udalosti z 21. augusta 1968.

1. SOCIÁLNO-POLITICKÉ SÚVISLOSTI A VZŤAHY V KRAJINE

1.1 .PREDJARIE

Demokracia je ambivalentný pojem. Je problematické ju definovať s úplnou presnosťou, alebo vytýčiť jej jednoznačné hranice. Z toho dôvodu sa často musíme uchýľovať k takým definíciám, ktoré by nás v danej situácii určitým spôsobom 'uspokojili'. V rámci situácie, ktorú Československo prežívalo v rokoch 1967-8, môžeme teda vraviť o demokracii ako o slobode. Túžba po demokracii bola teda túžbou po slobode a odzrkadľovala aspiráciu spoločnosti po zmene v sociálno-politických vzťahoch v krajine, ktorá bola pod kontrolou komunistického vedenia a kde sloboda bola *de facto* len prázdny pojem.

Sloboda sa však tiež dá chápať viacerými spôsobmi. Pre jedných to môže byť autonómia jednotlivca so zaručenými politickými právami, pre iného sloboda zosobňuje sociálne práva a sociálne zabezpečenie. Týmto spôsobom možno charakterizovať rozpor medzi západnou a socialistickou koncepciou demokracie (Kmeť, 2009, s. 127).

Tento rozpor pociťovala aj československá spoločnosť. Zlá sociálna situácia počas povojnového obdobia vytvorila v krajine politický priestor a dopomohla komunistickým silám v Československu v nástupu k moci. Ich sociálne ladený program sa stal pre veľkú časť národa atraktívnou ponukou na vyrovnanie sa s povojnovou situáciou. Stav spoločensko-politických vzťahoch však po takmer dvadsiatich rokoch vládnutia KSČ ukazuje, že ponúknuté sociálne zabezpečenia neuspokojujú spoločnosť dostatočne, a túžba po právach politických, po slobode jednotlivca a po slobode prejavu sa stali novou prirodzenou požiadavkou. Táto zmena v myslení spoločnosti bola základnou inštanciou budúceho politického vývoja na území Československa.

Je ťažké vytýčiť jeden pevný bod, ktorý možno jednoznačne považovať za spustenie obrodného procesu v Československu. Tento problém je spôsobený enormnou komplexnosťou celej situácie, ktorá je tvorená množstvom menších udalostí, a jednotlivých, a na prvý pohľad možno nie až tak dôležitých, zmien v rámci národa.

Medzi tie dôležitejšie určite patria IV. zjazd Zväzu Československých Spisovateľov (ZČSS), Strahovské udalosti, alebo prejav Alexandra Dubčeka o postavení a úlohe KSČ v rámci spoločnosti v októbri, a o dekulácii funkcií prezidenta a prvého tajomníka v novembri 1967 na zasadaní ÚV KSČ v Prahe.

Významný český politológ Peter Pithart veril, že dôvodom, prečo sú tieto a podobné udalosti v rámci rozhýbania sa obrodného procesu dôležité, je jednoduchá spontánnosť, akou sa začali postupne a čoraz frekventovanejšie vynárať a pomáhali obnažovať politickú krízu krajiny (Pithart, 1980, s. 271). Politický monolit, akým KSČ posledné dve desaťročia bola, tak začal byť postupne erodovaný z oboch strán – zdola neustále aktívnejšou spoločnosťou, z ktorej sa ozývali hlasy kritiky a požiadavka zmeny, a zhora proreformným krídlom samotnej strany, ktoré sa postupne začalo zoskupovať okolo Alexandra Dubčeka, a ktoré sa neskôr zaslúžilo o významné politické reformy.

1.2. ERÓZIA POZÍCIE KSČ „ZDOLA“

Komunita spisovateľov v Československu hrala počas obrodného procesu významnú úlohu. Časté prejavy jej členov na stretnutiach zväzov, či na stránkach periodík ako *Literárne noviny* alebo na území Slovenska *Kultúrny život* slúžili ako hmatateľný dôkaz toho, že vymknutie sa mocenskej reglementácii je aspoň do určitej miery možné (Pithart, 1980, s. 51). Literárne noviny sa seba samé charakterizovali ako poskytovateľ: „tribúny.., ktorá pomáha prekonať ten podivný zlovyk ... nechť publikovať svoje názory, zdieľať verejné stanoviská a otvorene polemizovať,“ (Skilling, 1976, s. 62). Vedenie KSČ sa bálo, že prejavy žiadajúce reformy smerom k demokratizácii systému budú mať vplyv na širokú verejnosť. Dozerať na intelektuálnu obec a najmä udržať pod kontrolou jej informačné prostriedky, a tak styk s verejnosťou, bola preto pre stranu kriticky dôležitá úloha.¹

---

¹Z toho istého dôvodu boli zriadené orgány KSČ ako Ideologické oddelenie a v roku 1962 Ideologický výbor KSČ na čele s Hendrychom a Biľakom. Ich úlohou bolo zachovanie ideologickej 'čistoty' publikovaných diel a zaslúženie sa o šírenie socialistického posolstva v krajine.

Strana si z toho dôvodu nárokovala aj určovanie kultúrneho vývoja v krajine. „Doktrína 'vedúcej úlohy strany' bola bežne interpretovaná- ako to raz Novotný povedal – ako dávajúca strane 'právo riadiť kultúrny život'²," ale „...snahy vlády spútať tlač, rádio a televíziu pre vlastné účely a držať na uzde kultúrne periodiká vytvorili trpký odpor a vyústili do mŕtveho bodu³, ktorý prispel k oslabeniu režimu a jeho konečnému kolapsu“ (Skilling, 1976, str.63). Redakčné rady *Kultúrneho života* a *Literárnych novín*, ako všetkých oficiálne povolených periodík, pozostávali z komunistov, navrhnutých zväzom spisovateľov a schválených samotnou stranou. Preto je paradoxné, že sa práve tieto periodiká stali otvoreným fórom pre vyjadrenie priamočiarych názorov historikov, filozofov, ekonómov, a pod., čím si vyslúžili kritiku KSČ, ktorá ich vnímala ako „*autonómnych interpretátorov politickej línie strany ... negujúcich vedúcu úlohu strany*“ (Skilling, 1976, s. 63).

IV. ZJAZD ZČSS

Politickú mobilitu spoločnosti, v ktorej sa aktivizovali predovšetkým spisovatelia a intelektuáli, možno demonštrovať na príklade IV. zjazdu ZČSS. Počas tohto zjazdu, ktorý sa uskutočnil 27. júna 1967 v Prahe, množstvo členov ZČSS vystúpila s politicky ladenými prejavmi. Zjazd predstavoval otvorenú konfrontáciu medzi zástupcom KSČ na zjazde - Hendrychom - a liberálnym krídlom spisovateľov. Prejavy sa dotýkali najmä kritiky vlády KSČ, ale otvorili sa aj niektoré zahraničné otázky⁴. Prednášajúci kritizovali stav spoločnosti a dôsledky vlády komunistickej strany v priebehu posledných dvoch desaťročí, čo vyvolalo rozhorčenie medzi komunistickou delegáciou, ktorá sa zjazdu taktiež zúčastnila. Najodvážnejšie a najvýznamnejšie prejavy, ktoré počas zjazdu odznali, boli z úst Ludvíka Vaculíka, Milana Kunderu a Václava Havla, a ktoré sa neskôr stali akýmisi ikonami pražského 'Predjaria'

---

²Z článku A. Novotného uverejneného v periodiku 'Rudé právo', 1963, 24.marec.

³ Mŕtvym bodom môžeme chápať napríklad konflikt vyplývajúci z nezlúčiteľnosti oficiálneho stanoviska komunistickej vlády, kde Novotný a Hendrych na jednej strane pri verejných prejavoch oficiálne bránili slobodu tlače, ale na druhej strane zákon z roku 1966 jej *de facto* vymedzil také limity, že o slobode nemožno hovoriť. Tento zákon v úvodných paragrafoch deklaroval slobodu slova a tlače, ale v neskorších paragrafoch (konkrétne v p.12) ju negoval vyhlásením, že publikácie nesmú odporovať myšlienkám socializmu a porušenie tohto nariadenia bude mať konzekvencie.

⁴Napríklad otázka politických vzťahov Československa a Izraela

a rozhybaním obrodného procesu. Samotné uvedenie si, akou mierou si spisovatelia dovolili kritizovať vedenie strany - a to bez závažnejších dôsledkov⁵ -, pomohlo obnažiť jej vnútornú politickú nestabilitu a to dodalo časti spoločnosti odvahu a podnet k masívnejšej aktivizácii.

Kunderov prejav '*O nesamozrejmosti národa*' okrem iného artikuloval požiadavku na zrušenie cenzúry v krajine. Prepožičal si slávne slová spisovateľa Voltaira: „*Nesúhlasím s tým, čo hovoríte, ale až do smrti budem brániť vaše právo hovoriť to*“, ktoré charakterizoval ako „*základný etický princíp novovekej kultúry*“, a ktorého prehládanie či vedomá ignorácia znamená rozhodnúť sa „*kráčať späť z obdobia novoveku do stredoveku*“ (Kundera, 1967). Kundera vo svojom prejave poukázal na to, že akékoľvek potláčanie názorov, hoci aj tých nesprávnych, vedie v konečnom dôsledku k devalvácii pravdy, ktorá nadobúda zmysel a najmä *legitimitu* jedine v mantineloch otvoreného a slobodného diškurzu.

Najodvážnejší prejav však zaznel z úst Ludvíka Vaculíka - intelektuála a proreformného komunistu, ktorý na seba celé 60. roky upútal pozornosť svojou kritickou tvorbou, a ktorý od 1965 pôsobil v redakcii *Literárnych listov*. Prejav, ktorý na zjazde v Prahe predniesol, sa niesol v ostentatívne kritickom duchu. Hodnotil pôsobenie strany za posledných dvadsať rokov, počas ktorých sociálne otázky, napriek sľubom deklarovaným vedením KSČ, neboli stále vyriešené- „*od primárnych potrieb, akými sú byty, školy, prosperita hospodárstva, až po potreby jemnejšie, ktoré nedemokratické systémy sveta vyriešiť nemôžu – ako pocit plnej platnosti v spoločnosti, podriadenie politických rozhodnutí kritériám etiky, viera v zmysluplnosť aj malej práce, potreba dôvery medzi ľuďmi*“ (Balaščík, 2007, s. 17). Vaculík útočil rovnako aj na postavenie vedenia KSČ v krajine a bez obalu vyčítal jej mocenské praktiky: „*Tento zjazd sa nestretol vtedy, keď sa členovia tejto organizácie rozhodli, ale až keď dal Pán po uvážení svojich starostí svoj súhlas. Očakáva za to ... že vzdáme jeho dynastii hold. Navrhujem nevzdávať. Navrhujem prezrieť text stanoviska a vyškrtnúť všetko, z čoho srší poddanská duša,*“ (Burianová, 2007). Ivan Klíma, Vaculíkov priateľ a spisovateľ, ktorý tiež počas zjazdu rozprával z pódia, chápe

---

⁵Postihom bolo vylúčenie z komunistckej strany

Vaculíkov prejav ako „*prvý ostro kritický prejav na oficiálnom fóre vnútri sovietskeho bloku*“ (Burianová, 2007). Na rozdiel od slov Kunderu, ktoré síce vzniesli požiadavku na zrušenie cenzúry, ale ktorého prejav vyznieval všeobecne a nekonkrétne, Vaculík adresoval svoj prejav priamo strane.

IV. zjazd tak naštartoval „*hnutie nesúhlasu s politikou komunistickej strany*“ (Vykoupil, 2007). Všetci prítomní „*si rýchlo uvedomili explozívny charakter tohto zjazdu*“ (Skilling, 1976, str.69). Komunistická delegácia, ktorá bola na zjazde v Prahe prítomná, počas Vaculíkovho prejavu vstala a opustila sálu spolu s niekoľkými ďalšími členmi ZČSS, ktorí vycítili vážnosť situácie a báli sa dôsledkov, ktoré museli nevyhnutne nasledovať (Burianová, 2007).

Na tretí deň zjazdu predniesol Jiří Hendrych stanovisko straníckej delegácie, v ktorom označil Vaculíkov prejav za „*zneužitie fóra k ... anarchistickému vystúpeniu*“ počas ktorého boli vyslovené „*priame urážky voči nášmu ľudu a jeho zástupcom ... Tvrdenie, že u nás nebola za dvadsať rokov vyriešená nijaká ľudská otázka, sa neodváža vypustiť ani najprimitívnejšia antikomunistická propaganda*“ (Mervart, 2007, s. 14).

Zjazd preukázal aká hlboká je priepasť medzi stranou a literárnou komunitou. Novotný verejne odsúdil disidentských spisovateľov za formovanie tretej sily a vyhlásil, že nemôže existovať „*nijaký kompromis s buržoáznou ideológiou*“ (Skilling, 1976, s. 70). Zjazd spisovateľov vyústil do otvoreného konfliktu medzi vládou A. Novotného a spisovateľskou obcou a viedol k zrušeniu intelektuálnej platforme-týždenníka Literárne noviny a straníckymi postihmi pre členov Vaculíka, Klímu a Liehma. „*Štvrtý zjazd ZČSS je nutné vnímať ako definitívny koniec nie bezproblémovej, ale do tej doby obojstranne výhodnej symbiózy valnej časti kultúrnej inteligencie s aparátom KSČ. Autori zmienených prejavov, napriek istému existenčnému riziku, sa otvorene postavili oficiálnej politickej praxi KSČ, čím nepochybne urýchlili pád Novotného režimu,*“ (Mervart, 2007, s. 14).

STRAHOVSKÝ INCIDENT

Skutočnosť, že KSČ mala koncom roku 1967 hmatateľné obavy z reformných tendencií, možno jasne vidieť aj v spôsobe, akým prikázala potlačiť študentskú demonštráciu na Strahov. Študenti bývajúci na internátoch na Strahov v Prahe mali časté problémy s výpadkami elektriny, a keď 31. októbra spontánne vyšlo do ulíc niekoľko tisíc študentov, žiadajúcich lepšie podmienky na internátoch, aby mohli študovať, boli brutálne rozohnaní policajnými zložkami na priamy príkaz vedenia strany. Ich heslo „*Chceme svetlo, chceme viac svetla*“. V tom čase zasadal na pražskom hrade ÚV KSČ, ktorého účastníci pochopili heslo „*chceme svetlo*“ ako požiadavku zmeny, čo spôsobilo brutalitu, ktorou boli študenti rozohnaní.

Incident, ktorý sa na Strahov koncom októbra 1967 odohral, je dôležitý z dnešnej perspektívy z toho dôvodu, že patrí medzi prvé rozhodnutia vlády, ktoré verejne odmietli viaceré periodiká⁶ ako aj významné osobnosti akademickej komunity⁷ „*za politiku tvrdej ruky*“ (Skilling, 1976, s. 168). „*Dalo by sa povedať, že to bol malý 17. november,*“ vyjadril sa k zákroku historik Oldřich Tůma (Bahounková, 2008). Pozícia skostnateného režimu Novotného tak bola opäť otrásená.

1.3. ERÓZIA KSČ „ZHORA“ - DUBČEK VS. NOVOTNÝ

Jedným z najvýznamnejších aspektov 'Predjaria' bol vzťah Alexandra Dubčeka a Antonína Novotného. Dôležitý bol z toho dôvodu, že výsledok tohto interného konfliktu KSČ boli štrukturálne zmeny v rámci strany, ktoré zohrávali kritickú rolu pri formovaní jej budúceho charakteru.

Spory Dubčeka a Novotného boli súčasťou politického vývoja už od začiatku 60. rokov. Novotný nebol spokojný „*s Dubčekovým pôsobením vo funkcii tajomníka ÚV KSČ pre priemysel*“ (Pešek, 2009, s. 40). Preto sa v roku 1963 rozhodol „*odsunúť ho*“

⁶Hoci niekoľko periodík – napr. *Mladá Fronta* 14.11. publikovala článok, ktorý kritizoval práve študentskú demonštráciu

⁷Napr. časopis *Študent* publikoval 15.11. stanovisko rektora ČVUT a vysokoškolského výboru KSČ kritické stanovisko k udalostiam, ktoré sa odohrali na Strahov; časopis *Univerzita Karlova* publikovala 9.12. kritickú esej 'Logika nepravdy', ktorá odsúdila zásah VB voči študentom

na územie Slovenska, kde sa, na jeho sklamanie, stal prvým tajomníkom KSS. Novotného animozita voči Dubčekovi sa prehlbovala aj Dubčekovým pôsobením v rámci KSS, kde sa mu v máji 1966 podarilo presadiť napr. 'čiasťkovú úpravu postavenia slovenských národných orgánov'⁸. Voči Dubčekovej funkcii prvého tajomníka KSS vystúpilo viacero funkcionárov, blízkych Novotnému⁹, ktorému sa však nikdy nepodarilo získať dostatočnú podporu pre Dubčekovo zosadenie. To bol ďalší dôkaz jeho slabného vplyvu (Pešek, 2009, s. 41).

Ich spor vyvrcholil počas zasadania ÚV KSČ v Prahe v dňoch 19-21. decembra 1967, kde Dubček vystúpil s prejavom, v ktorom okrem iného vyslovil požiadavku na zrušenie kumulácii funkcií prvého tajomníka KSČ a prezidenta republiky.¹⁰

Novotný navrhol posunúť rokovanie o tejto otázke o niekoľko mesiacov neskôr a obhajoval to prítomnosťou dôležitejších otázok, ktoré museli byť vyriešené (Skilling, 1976, s. 169). Reakcia z pléna prišla v podobe reči Ota Šika, ktorý poukázal na „*politickú nespokojnosť ľudí*“ a „*klesajúcu aktivitu a záujem straníckych členov*“ a preto otázka kumulácie funkcií musela byť vyriešená čo najskôr. Šik navrhol odvolanie Novotného z funkcie prvého tajomníka strany a voľbu jeho nástupcu tajným hlasovaním (Skilling, 1976, s. 169). Novotný nakoniec dal svoju funkciu prvého tajomníka k dispozícii a malo o nej rozhodnúť zasadanie ÚV KSČ. Nevzdal sa tak svojej funkcii, len potreboval získať čas na získanie politickej podpory a zaistiť si tak svoju pozíciu. Dubček vyhlásil rokovanie na 3. januára 1968.

Keď sa plénum začiatkom januára stretlo, opäť niektorí jeho členovia predniesli prejavy brániace Novotného, alebo žiadajúce jeho odstúpenie. Medzi tie významnejšie patrí reč predsedu národného zhromaždenia Jozefa Smrkovského, ktorý vyhlásil, že „*Novotný, ako najvyšší funkcionár s najväčšou koncentráciou moci, nesie tiež najväčší podiel zodpovednosti za existujúci situáciu*“ v krajine, vyjadril

---

⁸rozšírenie právomocí SNR a tým posilnenie KSS a požiadaviek Slovenska v rámci republiky

⁹Napr. vedúci tajomník KV KSS R. Cvikla, alebo funkcionár M. Chudík

¹⁰Tento návrh však nemožno pripisovať exkluzívne osobe Dubčeka – zrodil sa počas Novotného absencie v krajine, keď musel na osem dní vycestovať do Moskvy v rámci osláv 50. výročia Októbrovej revolúcie, a bol diskutovaný najmä medzi Dubčekom, Dolanským, Černíkom, Kolderom a neskôr aj Hendrychom

podporu Dubčekovi a otvorene artikuloval potrebu demokratizácie spoločnosti (Skilling, 1976, s. 176). Tretí deň rokovaní, 5. januára 1968 bol Alexander Dubček zvolený plénom do funkcie prvého tajomníka KSČ a tým sa začalo obdobie 'Pražskej jari'.

1.4. PRAŽSKÁ JAR A 'SOCIALIZMUS S ĽUDSKOU TVÁROU'

V roku 1968 spoločenské napätie prameniace z nedostačujúcej úrovne politických práv občanov rezonovalo celou strednou Európou. Tam, kde v Poľsku komunistická strana čelila masívnym študentským demonštráciám a robotníckym stávkam, ktoré museli byť potlačené miestnymi bezpečnostnými zložkami, v Československu sa rastúca občianska nespokojnosť začala riešiť rozsiahlym spektrom spoločenských a politických reforiem. Zvolením Alexandra Dubčeka do funkcie prvého muža strany sa začal obrodný proces. V dopise publikovanom v bratislavskom periodiku *Pravda* artikuloval svoju predstavu role KSČ v rámci spoločnosti: „*Strana je tu pre pracujúci ľud, ktorému slúži, je jeho vedúcou politickou silou. Nežije mimo spoločnosť, teda ani nad spoločnosťou,*“ (Prečan & Pecka, 1993, s. 319). Možno to chápať ako manifest línie KSČ, ktorú bude strana pod vedením Dubčeka sledovať. Dubček sa snaží zmeniť spôsob, akým spoločnosť stranu vníma a tak legitimizovať jej postavenie, zmeniť jej status politického monolitu. Zmena v koncepcii úlohy strany v štáte bola potrebná, pretože „*silneli pozície tých, ktorí si uvedomovali, že terajší politický systém narazil na bariéry, že bez podstatných zmien ... sa spoločnosť nepohne dopredu a bude hroziť neustála stagnácia a konflikty,*“ (Vondrová, 2009, s. 65).

Z toho dôvodu nové vedenie KSČ považovalo za nevyhnutné nanovo definovať vzťahy medzi štátom a spoločnosťou ako aj ekonomické pomery v krajine. „*Hľadala sa akási symbióza socializmu a demokracie,*“ (Vondrová, 2009, s. 63), čo sa však ukázalo ako problematické. Presná koncepcia nového modelu KSČ neexistovala. Vedenie v otázke

štrukturálnej modifikácie strany, dokonca povahy celého obrodného procesu, nebolo jednotné.¹¹

Pre túto prácu je však dôležitá iniciatíva KSČ implementovať reformy, ktoré by mali demokratizačný efekt. V niektorých oblastiach mala strana jasnú predstavu, čo a akým spôsobom riešiť – napr. zmena „v štátoprávnom vyjadrení ... princípu rovnoprávnosti Čechov a Slovákov“ (Dubček, 1968, s. 106), úplné zrušenie cenzúry, reforma v oblasti ekonomiky, alebo zmena vedúcej úlohy KSČ – no v mnohých oblastiach strane chýbalo potrebné odosobnenie sa a pohľad „zvonku“. Z toho dôvodu využila média a Československý rozhlas sa stal verejným fórom, prostredníctvom ktorého sa širokej verejnosti predstavilo proreformné krídlo strany, ktorého členovia povzbudzovali verejnosť k diskusii. „*Sprostredkovali dovtedy bezprecedentný priamy kontakt medzi širokou verejnosťou a politikmi a osobnosťami kultúrneho života. Bezprostrednosť, ochota na dialóg a evidentné úsilie hľadať riešenia utvárali medzi ľuďmi spojenie, silnú atmosféru dôvery a súdržnosti,*“ (Londáková, 2009, s. 420). Aj takéto kroky mali pomôcť konkretizovať podobu obrodného procesu.

Táto podoba bola vedením KSČ formulovaná 5. apríla 1968 formou „Akčného programu“. Tento rozsiahly, 70 strán dlhý dokument bol dielom komisie ÚV na čele s D. Kolderom, ako aj mnohých spolupracujúcich intelektuálov mimo aparátu KSČ. Programová vízia však vyznievala vágne a eklekticky a dala sa poňať aj ako snaha „*upevniť stranu, aj ju rozkladať,*“ (Kádár János in Vondrová, 2009, s. 66). Napriek svojej nedostatočnej konkretizácii, akčný plán mal predstavovať ucelený program strany, ktorý formuloval jej postoje a ciele pri zavádzaní reforiem a pri riešení spoločenských otázok. Taktiež zdôrazňoval potrebu zmien štátoprávneho usporiadania - teda otázku postavenia Slovenska, potrebu novej ústavy a novej formulácii postavenia a kompetencii strany v štáte. V programe sa píše: „*Cieľom strany nie je stať sa univerzálnym „správcom“ spoločnosti, viazať všetky organizácie*

---

¹¹Zaujímavé je podotknúť, že podľa niektorých historikov ani dnes nie je jednoznačné, či Pražská jar bola mierená iba ako pokus zmierniť stalinistický model, alebo či sa jednalo o revolúciu, ktorá sa snažila o ďalekosiahlejšie štrukturálne zmeny. Pozri SKILLING, H. GORDON. 1968 – Prerušená revolúcia? V: *Soudobé dějiny*, 1998, roč. 5, č.4, s 485-6

a každý krok v živote svojimi direktívami. Jej poslaním je predovšetkým v tom, aby vyvolávala socialistickú iniciatívu, ukazovala cesty a reálne možnosti komunistických krajín,“ (z programovej vízie KSČ). Bola to artikulácia hlavnej politickej línie, ktorú sa KSČ zaviazalo nasledovať. Dubček charakterizoval Akčný plán prirovnaním k „*širokej platforme, zjednocujúcej názory ako komunistov tak nekomunistov*“ (Skilling, 1976, s. 218). V programe bolo uvedené, že KSČ nemá v úmysle meniť základnú orientáciu strany či štátu, jeho hlavným cieľom bolo spustiť „*budovanie nového modelu socialistickej spoločnosti, takého, ktorý by bol značne demokratický a vhodný pre podmienky Československa,*“ (Skilling, 1976, s. 219).¹²

Pre efektívnu implementáciu Akčného programu museli byť vykonané aj personálne zmeny vnútri strany, najmä na najvyšších postoch. Preto 4. apríla plenárne zasadanie ÚV KSČ vymenovalo nové predsedníctvo a zároveň odporučilo, aby momentálna vláda podala demisiu a aby prezident poveril Černíka zostavením novej. Deň po skončení zasadania ÚV KSČ, 6. apríla, vláda podala demisiu a 9. apríla bola vymenovaná nová, ktorú Černík charakterizoval v pojmoch „*ústavnosti... koncepcnosti... štátnosti... a kolektívnosti*“ (Rudé Právo, 1968).

Akčný program teda načrtoval oblasti, v ktorých nové vedenie KSČ považovalo za nevyhnutné inštalovať reformy– politické rehabilitácie, politické práva občanov, otázku federalizácie, cirkvi, kultúry a školstva, ekonomického vývoja krajiny a verejnej správy. „*Zvlášť významná pre nastolenie zákonnosti sa stala snaha o prehlásenie demokratických práv a slobôd občanov*“ (Londák & kol., 2008, s. 51). Ako Londák poukazuje, takáto zmena vyžaduje posilnenie zákonodarných orgánov voči exekutive. Reálnu legislatívnu moc získalo národné zhromaždenie, ktoré dovedy nevydávalo nijaké vlastné rozhodnutia, ale len opakovalo rozhodnutie prijaté stranou.

Uzákonená bola aj sloboda zhromažďovania sa, alebo právo slobodného pohybu. Ľudia mohli cestovať do zahraničia bez toho, aby boli automaticky podozriví

---

¹²Pojem „vhodnosti“ odkazuje na právo každej komunistickej strany určiť si svoj špecifický model socializmu, ktorý by vyhovoval lokálnym podmienkam jednotlivej krajiny.

z protištátnej činnosti. Akčný program garantoval aj existenciu výborov, spolkov, združení, alebo akýchkoľvek občianskych asociácií, ktorých pôsobenie bolo odteraz úplne oslobodené od záujmov strany. Nové vedenie KSČ verilo, že *„socializmus sa môže rozvíjať len tým, že otvorí priestor pre uplatnenie rôznych záujmov ľudí a na tomto základe bude demokraticky vytvárať jednotu všetkých pracujúcich. To je hlavný prameň slobodnej spoločenskej aktivity a rozvoja socialistického zriadenia,“* (z programovej vízie KSČ). Týmto však Akčný program nedeklaruje iniciatívu inštalovať slobodnú politickú súťaž o moc. Jeho vízia sa má chápať skôr ako *„istý druh politického partnerstva, v ktorom by však bolo uznané prvenstvo KSČ ostatnými účastníkmi,“* (Skilling, 1976, s. 220).

Vedeniu KSČ sa prostredníctvom Akčného programu úspešne podarilo nadviazať kontakt so širokými vrstvami spoločnosti. Strana tak začala odstraňovať *„roky trvajúce ohniská napätia v spoločenských vzťahoch,“* a *„získala podporu nekomunistov... a vyvolala novú nádej v socialistickú perspektívu,“*¹³ Proces demokratizácie, ktorý sa na území Československa v prvej polovici roku 1968 rozpútal, zabezpečil KSČ podporu, akú dovtedy strana nemala. Dôležitým krokom, ktorý KSČ spravila v rámci inštalácii demokratizačných reforiem bola úplná sloboda slova a tlače. Zrušením cenzúry zákonom č. 84/1968 Sb. z júna 1968 strana otvorene vyhlásila, že *„cenzúra je neprípustná“* a zároveň odmietla *„akékoľvek zásahy štátnych orgánov proti slobode slova a obrazu a ich šírenie hromadnými informačnými prostriedkami“*. Do centra pozornosti sa tak dostali mnohé z problémov a tém, ktoré boli dlhé roky stranou tabuizované. Filmy, divadelné hry a knihy, ktoré boli stranou zakázané dlhé roky, sa stali bežnou súčasťou kultúrneho života. *„Toto ... spôsobilo taký gejzír kritickej žurnalistiky, že sa to v danej oblasti nedá porovnať s ničím, čo sa udialo v predchádzajúcich dvadsiatich rokoch,“* (Londák & kol., 2008, s. 35).

Média začali publikovať články zaoberajúce sa vykonštruovanými politickými procesmi z 50. rokov, o týraní politických väzňov počas výsluchov, a čo je dôležitejšie, často konkrétne ukazovali na tých, čo boli za tieto činy zodpovední. Medzi nimi sa objavili aj mená z najvyšších kruhov ako Novotný, Široký, Kopecký alebo Gottwald.

---

¹³<http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/512.pdf>

Takéto verejné obnaženie politicky nekorektných činov, na ktorých sa Antonín Novotný podieľal, otriaslo ako verejnosťou tak aj jeho postavením. Novotný bol verejne diskreditovaný a 8. marca tlač vyslovila požiadavku na jeho odstúpenie (Heimann, 2009, s. 230), a deň potom, 9. marca, periodikum *Pravda* publikovala článok „*Umenie odísť*“, v ktorom žiada kritickú sebareflexiu starých straníkov, ktorí brzdili obrodnému procesu (Prečan & Pecka, 1993, s. 329). 21. marca 1968 Novotný vyhlásil, že sa vzdáva svojej funkcie prezidenta republiky, a na jeho mieste ho vystriedal generál Ludvík Svoboda, vojenský hrdina vyznamenaný počas bojov proti nacistickému Nemecku.

1.5. POSTOJ MOSKVY A INÝCH SOCIALISTICKÝCH KRAJÍN VOČI OBRODNÉMU PROCESU V ČESKOSLOVENSKU

Prijatím Akčného plánu Dubček *de facto* oficiálne odobril politickú, ekonomickú a kultúrnu slobodu zeme. Ale napriek skutočnosti, že Akčný program explicitne zdôrazňoval, že záväzok KSČ voči jej materskej KSSZ či ostatným komunistickým krajinám sovietskeho bloku a jej ideologická oddanosť socializmu nebudú obrodným procesom, ktorý Dubček zavádzal, nijak spochybnené alebo narušené, Leonid Brežnev spolu s väčšinou predstaviteľov komunistických strán sa na situáciu v Československu pozerali s veľkou nevôľou.¹⁴

Nové vedenie KSČ tak čelilo náročnej úlohe: implementovať demokratizačné reformy a zabezpečiť si tak podporu spoločnosti, a zároveň celý reformný proces udržiavať v rámci kontúr, ktoré by sa príliš nepriečili predstavám KSSZ. V mnohých prípadoch sa to však zdalo takmer nemožné. Problémom bola skutočnosť, že ľudia vyžadovali urýchlenie reformného procesu, čo bolo v konflikte s opatrným postupom, ktorý KSČ musela dodržiavať, ak nechcela čeliť kritike, či dokonca politickej intervencii z Kremľa. Rétorika ako aj kroky proreformného krídla strany tak museli byť často

---

¹⁴Napr. však líder talianskych komunistov Luigi Longo, alebo Marko Nikezić, minister zahraničných vecí Juhoslávie, v máji v Prahe vyjadril Dubčekovi podporu za jeho „*nový kurz*“ (Skilling, 1976, s. 248)

vyberavé a obozretné. Nový minister zahraničných vecí Jiří Hájek vo svojom prvom vyhlásení v tlači zdôrazňoval kontinuitu zahraničných vzťahov a vyhlásil, že zahraničná politika Československa nebude prechádzať nijakými výraznými zmenami a že obrodný proces nie je v nijakom prípade procesom anti-socialistickým (Skilling, 1976, s. 248).

Dôležitým aspektom celej navodenej situácie v krajine bolo, že Dubček nijakým spôsobom nepreukázal záujem o rozsiahlych zmenách, ktoré plánoval cez Akčný program presadiť, s niekým diskutovať. To malo za následok len väčšiu podozrievavosť, s akou Brežnev Dubčekovu politiku vnímal.

Politický vývoj Československa vyústil do ostentatívnych prejavov nedôvery väčšiny sovietskeho bloku a ich nevôle prenechať tomuto vývoju voľnú ruku. Strach, že „kontrarevolúcia“ – ako na vnútroštátnu situáciu v Československu referovali niektoré sovietske periodiká - a neželané reformné tendencie by sa preniesli aj do iných krajín (Hübl, 1990, s. 14), vyvolal už v marci 1968 prvé obavy. Brežnev a jeho stúpenci mali imanentný záujem na tom, aby sa obrodný proces v Československu prísne kontroloval a v prípade potreby potlačil, pretože si nemohli dovoliť vytvoriť takýto precedens. *„Štát, takto reformujúci sa vnútri bloku, bez toho, aby sám propagoval svoje zmeny navonok, by sa stal nebezpečným príkladom pre susedné národy a mohol by postupne viesť do pohybu proces obdobných zmien v okolitých krajinách,“* (Hübl, 1990, s. 17).¹⁵ Napätá situácia vyústila do série stretnutí vrchných predstaviteľov komunistických krajín. Počas týchto rokovaní zavádzané demokratizačné reformy ako aj strana samotná podliehali čoraz ostrejšej kritike.

„Prvou koordinovanou a mocensko-politickou aktivitou Moskvy proti československému reformnému procesu“ (Michálek, 2009, s. 325) bola schôdzka predstaviteľov šiestich komunistických krajín¹⁶ v Drážďanoch 23. marca 1968, počas ktorej si československá delegácia vypočula intenzívnu kritiku pomerov

¹⁵Strach, že obrodný proces by sa mohol preniesť do iných krajín bol pochopiteľný. Už v marci 1968 počas študentských demonštrácií v Poľsku sa skandovalo *„Cala Polska czeka na swojego Dubczeka“*

¹⁶ČSSR, ZSSR, PĽR, MĎR, BĽR a NDR

v krajine, bola upozornená na neželaný vývoj a potrebu na tento vývoj adekvátne reagovať.

Ďalšie stretnutie sa uskutočnilo hneď o dva týždne. Delegácia tvorená Alexandrom Dubčekom, Oldřichom Černíkom, Josefom Smrkovským a Vasilom Biľakom letela 4.mája do Moskvy, kde Brežnevovi museli podrobne vysvetliť situáciu v Československu. Počas týchto rozhovorov Brežnev vyjadril svoje znepokojenie z potencionálneho „zneužitia demokratizačného procesu proti socializmu,“ (Skilling, 1976, s. 249).

O štyri dni neskôr, 8. mája, sa v Moskve konalo ďalšie stretnutie. Tentokrát šlo o stretnutie prvých tajomníkov komunistických strán, avšak zástupcovia Československa a Rumunska pozvaní neboli. Toto stretnutie bolo údajne zvolané na podnet prvého tajomníka východonemeckej komunistickej strany Waltera Ulbrichta (Prečan & Pecka, 1993, s. 346), a jeho témou, ako sa neskôr Smrkovský vyjadril, mala byť výmena názorov na „*urgentný problém medzinárodnej situácie a sveta komunistického a robotníckeho hnutia,*“ (Skilling, 1976, s. 249-5). Od začiatku mája začali ruské periodiká publikovať neustále ostrejšie kritiky mierené na demokratizačný proces v Československu.

V polovici mája navštívila Československo delegácia z Moskvy s premiérom A. Kosyginom, ktorý oficiálne prišiel na liečenie do Karlových varov. Skutočný dôvod jeho návštevy bola však osobná kontrola situácie. Niekoľkokrát sa stretol s Dubčekom, Černíkom a Svobodom, a ako Smrkovský pripustil rozhovore s novinami: „*naše jednanie s A. Kosyginom sú pochopiteľne pokračovaním rozhovorov, ktoré sme mali v Moskve,*“ (Rudé Právo, 1968).

2. ZROD A ANALÝZA MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'

Uvoľňovanie politických vzťahov v krajine vyvolané reformnými procesmi, ktoré inštalovala KSČ od začiatku roku 1968, možno vidieť najzreteľnejšie v periodikách a celkovo v aktivitách spisovateľskej spoločnosti. Postupným odpútavaním sa od doktríny strany a jej priamočiarych smerníc, určujúcich hrubé kontúry publikačnej činnosti, získavali intelektuáli priestor pre sebarealizáciu ako časti spoločnosti s potenciálom formovať či posilňovať občiansku spoločnosť, či ponúknuť vedeniu KSČ potrebnú reflexiu ich činnosti, ktorá by pochádzala takpovediac zvonku.

Najvýznamnejším krokom, ktorý sa KSČ v tomto procese rozhodla podniknúť, boli inštitucionálne úpravy, okrem iného zrušenie cenzúry. Zrušením cenzúry strana uvoľnila priestor pre publicistov, ktorí celé desaťročia čakali na to, aby mohli bez servítky a bez strachu z následných perzekúcií nahlas artikulovať svoje myšlienky. Spustila sa tak verejná, čo bolo však dôležitejšie *legálna* vlna kritiky voči KSČ, čo bol v Československu bezprecedentný fenomén. Hlasy sa ozývali zo všetkých strán a neúnavne poukazovali na všetky vnútorné nedostatky strany a deformácie, ktoré týmito nedostatkami spôsobila.

2.1. ZROD MANIFESTU

Snáď najplastickejším prejavom tejto relaxácie politických vzťahov je manifest Ludvíka Vaculíka 'Dvetisíc slov...'. Manifest sa stal jedným z najvýznamnejších politických vyjadrení spoločnosti voči vládnucej strane a pomerov v krajine. Manifest predstavuje dôležitý medzník politického vývoja Československa, jeden z najdôležitejších dokumentov 'Pražskej jari' a „*jeden z vrcholných prejavov ... prebudenia a formovania verejnosti*“ a „*konštituovania a posilňovania občianskej spoločnosti*“ (Končelík, 2008, s. 485).

Časť myšlienok a formulácií tohto manifestu sa zrodili už koncom marca 1968 v liste ministerstva zdravotníctva novému vedeniu KSČ (Končelík, 2008), ktorí sa neskôr sami stali hlavnými iniciátormi manifestu. Paradoxné je, že o vznik manifestu sa

nechcene pričínal aj samotný Kriegel, ktorý požadoval od vedeckej obce vyjadrenie sa k novej politike, ktorú vedenie KSČ posledné mesiace zavádzalo (Poupa, 1998). Kriegelova požiadavka bola však mierená na oficiálne vyjadrenie súhlasu a podpory strane a jej proreformnému krídlu. Snažil sa tak získať podporu pre zavádzané reformy a posilniť tak ich pozíciu proti konzervatívnejším straníkom. Kriegelova požiadavka vyslovenia sa vedeckej komunity k politike strany však viedli k združeniu niekoľkých vedcov, ktorí sa neskôr stali hlavnou iniciatívnou silou formulácie manifestu.¹⁷

Vedecká obec sa však rozhodla daný priestor využiť inak a miesto prehlásenia súhlasu politike strany si zaumienila verejne obnažiť jej nedostatky. Uvedomovala si však, že potrebuje niekoho, kto by dokázal dať manifestu takú formu, ktorá by nevyznievala ani príliš ostro, ale ani aby nebagatelizovala to, čo mala spoločnosť na jazyku už dlhý čas. Formulácia, ktorú potrebovali dosiahnuť, mala osloviť čo najširšie spektrum občanov a musela preto mať náležitú formu. Persónou, ktorú oslovili, aby si vzala na ramená toto bremeno, sa stal redaktor *Literárnych listov* Ludvík Vaculík.

Prvé stretnutie medzi Ludvíkom Vaculíkom a iniciátormi manifestu sa uskutočnilo 6. júna 1968 na terase Parkhotelu v Prahe. Schôdzka bola organizovaná Brodom, ktorí spolu s Wichterlem, Poupom a Holubem Vaculíkovi predložili svoj návrh na spísanie diela. Vaculík sa neskôr vyjadril, že so sebou nepriniesli nič, nijaké dokumenty, nijaké poznámky, či spísané nápady alebo myšlienky. Celé stretnutie prebehlo teda len v ústnej rovine. V rámci formulácie myšlienok tak Vaculík dostal voľnú ruku. Celá schôdzka sa skončila Vaculíkovým súhlasom: „Napíšem! Ale len pravdu a krátko,“ (Poupa, 1998).

Ako sám autor manifestu píše v príspevku, ktorý bol publikovaný v *Literárnych listech* dva týždne po vydaní 'Dvetisíc slov', pôvodný rozsah manifestu mal mať tisíc slov. Keď začal písať, rýchlo si uvedomil, že tento rozsah nie je dostatočný, aby zahrnul

---

¹⁷Oficiálne zdroje považovali za hlavných iniciátorov trojicu vedcov Jana Broda, Bohumila Seklu pod vedením Otta Wichterleho, ale neskôršie udalosti a hlbšia analýza pôvodu 'Dve tisíc slov' bezpochyby preukazujú ďalšie mená ako Miroslav Holub a Otakar Poupa ako spoluúčastníkov, a zrejme aj iní. Tieto závery možno robiť napr. na základe vyjadrení jednotlivých iniciátorov v periodikách, alebo intenzívnejšej spolupráci v tomto období medzi jednotlivými iniciátormi a inými vrcholnými zástupcami vedeckej obce (Končelík, 2008, s. 491-3).

všetko, čo považoval za nevyhnutné spomenúť. Preto sa pôvodný rozsah rozšíril z tisíc slov na dve tisíc (Vaculík, 1968). Manifest vznikol osem dní, počas ktorých nadobudol definitívnu podobu, ktorá bola dodatočne upravená iniciátormi manifestu len v minimálnej miere. Počas jeho písania sa konali len dve schôdzky, na ktorých sa mali vyjadriť ostatní iniciátori k definitívnej podobe tohto diela. Prvé stretnutie však trvalo len niekoľko minút, lebo hoci sa očakávalo, že manifest už bude hotový, Vaculík prišiel na stretnutie sa len ospravedlniť a oznámiť, že ešte nie je hotový. „Na schôdzku s vedcami, kam som mal už priniesť návrh textu, som sa prišiel len ospravedlniť. Až k ďalšiemu termínu som mal text pohromade“ (Vaculík, 1968). Dôvodom, ktorý uviedol sám Vaculík, boli najmä sťažené podmienky, ktorým v tom období čelil.¹⁸

Pôvodne manifest obsahoval aj časť o Slovensku a jeho postavení v rámci republiky, ktorú však Vaculík na poslednú chvíľu z textu vypustil. Spravil tak z presvedčenia, že manifest bol mierený na otázky, ktoré rezonovali v spoločnosti hlasnejšie ako postavenie Slovenska v Československu. Neskôr sa Slovákom za vypustenie tejto časti manifestu ospravedlnil.

Hoci je pod manifestom ako autor podpísaný Ludvík Vaculík, je problematické vymedziť takéto autorstvo s úplnou istotou. Vaculík na margo autorstva napísal: „keby... som dostal osnovu, tak by som nepovažoval za správne uviesť medzi podpismi 'Ludvík Vaculík, autor tohto textu'“(Končelík, 2008, s. 493). Ale keďže iniciátori neposkytli nijakú osnovu, konštrukciu textu ani nijaké body, ktorých by sa Vaculík mohol pridržiavať, a len odsúhlasili konečnú podobu textu, Vaculík sa rozhodol uviesť ako autora len seba. Aj počas policajného výsluchu individuálne autorstvo potvrdil slovami, že „...si všetko vymyslel sám“(Končelík, 2008, s. 493).

Konečná podoba manifestu bola dokončená už 11. júna. Hoci manifest brilantne zhrnul a prístupnou formou artikuloval pomery v spoločnosti a všeobecné vnímanie

¹⁸skutočnosť, že Vaculík mal čas na písanie len v noci, keď sa vrátil z roboty. Mali s manželkou malé deti a bývali v malom byte, takže nerušený pokoj potrebný k správne sformulovaniu takéhoto diela mal až keď jeho deti zaspali. Ďalším rušivým faktorom boli horúce noci, ktoré nútili Vaculíka mať otvorené okná. Počas týchto dní však vymieňali koľajnice na jeho ulici, čo spôsobovalo hluk. Všetko toto Vaculík spomína v spomínanom príspevku Ospravedlnenie o 992 slovách publikované dva týždne po samotnom manifeste.

režimu, zahŕňajúc jeho hlavné nedostatky, Vaculík spolu s iniciátormi textu sa preň snažili získať čo najvýraznejšiu podporu kruhov intelektuálnej, akademickej a kultúrnej vrstvy spoločnosti. Verili, že takáto podpora by text a jeho myšlienky určitým spôsobom legitimizovala a manifest by tak získal väčšiu priereznosť. Z toho dôvodu autor a iniciátori textu nasledujúcich pätnásť dní venovali oslovovaniu intelektuálnej obce a žiadali jej podporu. Nevýhodou však bola časová tieseň, v ktorej sa nachádzali. Signátori tak nemali čas text poriadne preštudovať a najmä sa k nemu vyjadriť. Niektorí signátori manifest dokonca ani nečítali (Končelík, 2008, s. 493). Manifest bol zverejnený 27. júna 1968 pod celým názvom *'Dvetisíc slov, ktoré patria robotníkom, poľnohospodárom, úradníkom, vedcom, umelcom a všetkým'* v týždenníku *Literární listy* a denníkoch *Práca*, *Mladá fronta* a *Zemедelské noviny*, a dva dni neskôr aj severomoravskom denníku *Nová Svoboda* a slovenskom denníku *Smena* (Končelík, 2008, s. 492).

2.2. OBSAH A ANALÝZA MANIFESTU

Manifest 'Dvetisíc slov' bol napísaný v období, keď obrodný proces bol v plnom prúde. Atmosféra obrodného procesu v Československu intenzívne rezonovala medzi ľuďmi a po rokoch strnulej vlády KSČ, ktorá bola kontrolovaná KSSZ, verili v lepšiu budúcnosť. Inštitucionálne zmeny v krajine a inštalovanie demokratických reforiem rozpútali intenzívne nadšenie v spoločnosti. Niektoré jej časti však vnímali zmeny najmä v rovine oslabenia strany a preto chceli využiť novovzniknutý priestor na prehĺbenie demokratizačných procesov. Príkladom môže byť manifest 'Dvetisíc slov', v ktorom sa vpravde o zodpovednosti za súčasný stav vecí, o chybnom vedení komunistickej strany v povojnovom období a samozrejme o práve prebiehajúcim obrodnom procese. Jeho cieľom bolo inšpirovať a podnietiť ľudí k určitej mobilizácii a občianskej aktivite, ktorá by podporila a prehĺbila inštaláciu demokratických reforiem v krajine.

Manifest možno rozdeliť na tri hlavné časti. Prvá časť poukazuje na problémy, ktoré sú vlastné samotnej vnútornej štruktúre a logike komunistickej strany. Jedným

z najväčších problémov, kvôli ktorým strana a následne celá spoločnosť trpela, sú zle zvolené osoby vo výkonných funkciách a vedení.

V úvodnej časti manifestu Vaculík spomína, že ľudia, unavení vojnou a s ňou spojenými udalosťami, prijali cestu socializmu, v ktorom videli nádej. Hneď však poukazuje na to, že do vedenia strany sa dostali nesprávni ľudia. Nesprávni nie z dôvodu nedostatku štátnických skúseností, vecných znalostí alebo vzdelania, „*keby aspoň mali viac obyčajnej múdrosti a slušnosti, aby vedeli vypočúť názory iných a pripustili svoje postupné vystriedanie schopnejšími*“ (Vaculík, 1968). Dôvera, ktorú spoločnosť do strany vložila, bola erodovaná postupným získavaním všetkých úradov a výkonných pozícií v štáte, čo zmenilo povahu strany „*z politickej strany a ideového zväzku na mocenskú organizáciu*“ a stala sa tak atraktívnou pre „*vládychtivých sebcov, vypočítavých zbabelcov a ľudí so zlým svedomím*“. Dosadzovaním ľudí takéhoto charakteru zmenilo povahu strany ako aj jej chovanie a účinne zabránilo tomu, aby sa vhodnejší a skúsenejší dostali do jej štruktúr. Komunistická strana tak seba samu postavila do pozície, ktorá zabraňovala jej adaptácii k modernému svetu a brzdila tak jej celkový vývoj.

Politické problémy, ktoré Československo prežívalo, pramenili podľa Vaculíka z prílišného prepojenia strany a štátu. Pomery, ktoré vládli v strane, sa tak rozšírili aj mimo jej oficiálne hranice do spoločnosti a presakoval „*z Prahy do každého okresu a obce,*“ čím strana „*stratila výhodu odstupu od výkonnej moci*“. Strata pohľadu zvonka na vlastnú činnosť znamenala stratu sebareflexie a kritiky. Voľby aj zákony sa stali prázdnyimi pojmami, „*osobná aj kolektívna česť upadla... preto väčšina ľudí stratila záujem o obecné veci a starala sa len sama o seba*“. Spoločnosť zažívala úpadok ducha a medziľudských vzťahov, stratu naplňajúceho pocitu z práce a duševný charakter a zdravie národa bolo ohrozené.

Vaculík vytýčil, že za stav vecí v krajine boli zodpovední všetci. Vytýčil však aj, že miera, akou prispeli komunisti a tí, ktorí sa na inštalovaní takýchto pomerov zúčastnili, je väčšia a teda aj zodpovednosť padá vo väčšej miere na ramená ľudí v strane. Oni vytvorili aparát, ktorý rozhodoval o tom, čo kto smie a nesmie robiť. Družstvá neboli riadené družstevníkmi, závody robotníkmi, ani občianske zbory

slobodnými občanmi. Všetky kontúry spoločenskej činnosti boli vytýčené komunistickou stranou. Práve takáto nesloboda bola „*hlavnou vinou a najväčším klamstvom*“ strany. Poukázať na ňu však znamenalo poukázať na stranu, pretože vôľa vedenia strany bola vydávaná za vôľu ľudu. Takéto tvrdenie však nutne musí byť klamlivé. Samotná vnútorná logika takej skutočnosti, v ktorej vôľa strany je vôľou spoločnosti, by vyúsťovala do tvrdenia, že situácia v krajine je vinou robotníkov. Robotníci by potom boli zodpovední „*za úpadok hospodárstva, zločiny na nevinných ľuďoch, zavedenie cenzúry ... chybné investície ..a nedostatok bytov*“. Ak vezmeme do úvahy jednoduchý fakt, že robotníci nemali vo svojich rukách nijakú moc a všetky rozhodnutia boli vydávané funkcionármi strany, bolo by absurdné tvrdiť, že na zlej sociálno-politickej situácii v krajine mali robotníci nejakú vinu.

Druhá časť manifestu sa zaoberá obrodným procesom, ktorý prebiehal v Československu od januára 1968. Tento proces pramení z iniciatívy vedenia komunistickej strany a ako tvrdí Vaculík, „*tento proces ani nemohol inde začať*“. Týmto sa snaží poukázať na to, že práve komunistická strana musí byť iniciátorom reforiem, pretože posledných dvadsať rokov bola exkluzívnym aktérom politického diania v krajine. Inštaláciu demokratických reforiem však Vaculík charakterizuje s chladným odstupom ako „*splátku na dlh, ktorý má strana u nekomunistov. Nepatrí jej preto nijaká vďaka*“ (Vaculík, 1968). Obrodný proces vnímal ako poslednú možnosť strany napraviť si deformovanú reputáciu a zachrániť tak svoju aj národnú česť. V nasledujúci riadkoch hneď ale poukazuje na to, že obrodnému procesu predchádzalo dozretie vnútorných nedostatkov strany. Demokratizácia, ktorú spustilo vedenie KSČ, nebola teda ani tak dobrovoľným prejavom dobrej vôle, či nejaká zásadná zmena v rámci chápania komunistickej ideológie, ako nutný výsledok interných trhlín jej štruktúr. „*Pravda teda nevíťazí, pravda proste ostáva, keď sa všetko ostatné prešustruje! Nie je teda dôvod k národnej víťazosláve, je len dôvod k novej nádeji*“ píše Vaculík.

Obrodný proces dodal mnohým ľuďom novú nádej na zlepšenie vzťahov v spoločnosti. Vaculík však zdôrazňuje, že táto nádej je stále ohrozená a je preto potrebné, aby tí, ktorí doteraz len s nedôverou čakali na vývin situácie, tiež vstali

a prehovorili a pomohli tak „zľudštiť tento režim“ (Vaculík, 1968). Je dôležité, aby sa všetci snažili porozumieť udalostiam a aby všetci boli pripravení na tieto udalosti odpovedať. To implikuje snahu o zbavenie sa ilúzie, že KSČ je jediná entita schopná sprostredkovať nám ten správny výklad udalostí. Spoločnosť sa musí snažiť myslieť sama za seba, na vlastnú zodpovednosť, a formovať si názory a presvedčenia v mantineloch verejného diškurzu. „*Spoločné zhodné závery je možné nájsť len v diskusii, ku ktorej je potrebná sloboda slova*“. Sloboda slova už, samozrejme, bola zavedená. Zrušenie cenzúry ale nemalo byť chápané ako cieľ, ale skôr ako prostriedok k rozpútaniu celospoločenskej debaty o pomeroch v krajine a k hľadaniu patričných riešení. Iniciatíva ľudí mala byť tou hnacou silou potrebnou pre prehĺbenie celého obrodného procesu.

V tomto okamihu sa Vaculík dostáva k dôležitej časti svojho manifestu, v ktorej dôrazne artikuluje vzájomnú závislosť komunistov a obrodného procesu. Otvorene odmieta také názory, ale najmä také pochopenie manifestu, ktoré by sa dalo chápať ako odtlačanie komunistov od participácie v zavádzaní demokratických reforiem. Sám v manifeste píše, že by bolo „*nerozumné a nespravodlivé*“ sa pokúšať o demokratizáciu mimo komunistických kontúr. Dôvodom je, že sám verí v komunistický model spoločnosti, ale aj čistý pragmatizmus, a síce skutočnosť, že sú to práve komunisti, ktorí majú v štáte vybudované všetky orgány, zastávajú všetky vedúce miesta a funkcie. Reformné krídlo KSČ preto zosobňuje základňu demokratizačného procesu a Vaculík vyzýva k jeho podpore. Táto časť komunistických funkcionárov má ako jediná vrstva spoločnosti konkrétny plán demokratizácie (Akčný plán), ktorý je postupne inštalovaný, realizovaný a pomohol získať strane bezprecedentnú podporu.

Vaculík poukazuje na znepokojenie ľudí zo zastavenia sa obrodného procesu, ktoré začalo prevládať v spoločnosti v polovici roku 1968, a ktoré je spôsobené pravdepodobne bojom „*o obsah a znenie zákonov, o rozsah praktických opatrení ... Okrem toho novým ľuďom musíme dopriať čas...aby sa mohli buď osvedčiť alebo znemožniť*“.

Dôležitou otázkou, ktorá musela byť zodpovedaná, bol osud podnikov a ich vedenia. To Vaculík považoval za aspekt „*praktickej kvality nasledujúcej demokracie*“, pretože hospodári sú tou vrstvou spoločnosti, na ktorej z veľkej miery závisí jej konečný obraz. Preto Vaculík zdôrazňoval potrebu dosadzovania skúsených a rozumných jednotlivcov, bez ohľadu na ich stranícku príslušnosť, na výkonné posty a najmä transparentnosť pri procese rozhodovania. Na margo tohto píše: „*Žiadajme teda riaditeľov a predsedov, aby nám vyložili čo a za koľko chcú vyrábať, komu a za čo predávať, koľko sa zarobí, čo z toho sa vloží do modernizácie výroby a čo je možné rozdeliť*“. Boj o demokratizáciu je do určitej miery bojom o moc rozhodovať o hospodárení a následne prerozdeľovaní zdrojov takou mierou, akú spoločnosť považuje za najvhodnejšiu. Dosadením skúsených a nezávislých odborníkov do vedenia v kombinácii s otvorenou politikou podnikov by podnikatelia nadobudli určitý potenciál presadiť demokratické vzťahy v rámci spoločnosti.

Dosadenie takého typu ľudí do vedenia podnikov však vyžaduje aktivizáciu širokej verejnosti, napríklad „*verejná kritika, rezolúcie, demonštrácie, demonštračné pracovné brigády, zbierka na dary pre nich do dôchodku, stávky, bojkot ich dverí*“. Všetky podobné aktivity však musia prebiehať v medziach zákona a morálky, pretože by mohli slúžiť nereformnému krídlu strany ako politický prostriedok proti samotnému obrodnému procesu. Vaculík vyzýva napríklad k obnoveniu Národnej fronty, verejné zasadania výborov, alebo vytvorenie občianskych výborov a komisii. Tlač, ktorá doposiaľ slúžila len na artikulovanie názorov strany, musí nadobudnúť formu verejného fóra, v rámci ktorého by viedli diskusie všetky pozitívne politické sily.

Vaculík si bol pri písaní manifestu vedomí nechuti, s akou zahraniční „spojenci“ pozorovali vývoj politickej situácie u nás. V poslednej časti manifestu preto ostentatívne naznačuje možnosť zásahu zahraničných síl do diania v Československu. Dôležitejší však je jeho dodatok: „*Svojej vláde môžeme dať najavo, že za ňou budeme stáť trebárs aj so zbraňou*“, ak bude napĺňať očakávania jej občanov, „*ak bude robiť to, k čomu sme jej dali mandát*“ (Vaculík, Dva tisíce slov, 1968). Práve táto časť textu

môže byť zahraničnými silami chápaná ako hrozba. Na druhej strane však Vaculík ubezpečuje, že spojenecké, priateľské a obchodné zmluvy budú dodržané.

---

3. REAKCIA A DÔSLEDKY MANIFESTU 'DVETISÍC SLOV...'

3.1. REAKCIA KSČ NA MANIFEST

Samotný obsah manifestu nebol nijak zvlášť výnimočný. Autor sám na konferencii 40. výročia Pražskej jari zdôraznil, že manifest mal vyjadriť len to, čo si mysleli všetci: „*že je to kritická a chúlостivá situácia ... a že je treba verejnosť povzbudiť, aby podporila to pokrokové krídlo v strane*“ (Vaculík, 2008). Manifest hneď po jeho publikácii intenzívne rezonoval v spoločnosti. Reakcie naňho boli búrlivé. Hneď na druhú deň po jeho publikácii prišlo do redakcii *Literárnych Listov, Práce a Mladej Fronty* viac ako sto dvadsať tisíc dopisov, ktoré vyjadrovali manifestu a jeho myšlienkam podporu (Končelík, 2008, s. 496).¹⁹ To vydesilo najvyššie politické kádre. Vedenie KSČ tak nadobudlo dojem, že „*nie Akčný program KSČ a jeho poňatie reformy, ale Dvetisíc slov a ich poňatie súčasnej situácie mali byť východiskom politických diskusií,*“ (Mlynář, 1990, s. 157). Rovnako opísal stav, ktorý prevládal vo vedení strany bezprostredne po vydaní jeho diela, sám Vaculík: „*Na tom zasadaní predsedníctva ÚV všetci ako jeden muž, od tých, čo ich poznáme ako reformistov, po tých, čo poznáme ako konzervatívcov, ten manifest odmietli. Ako jednotiaci prvok sa tým odmietnutím nesie presvedčenie, že autori manifestu ponúkajú spoločnosti nejakú inú platformu, nejaký iný program než je Akčný program komunistickej strany ... a to je to, čo ich tak podráždilo, čoho sa tak báli,*“ (Vaculík, 2008).

Vedenie KSČ zvolalo ešte v deň publikácie mimoriadnu schôdzu predsedníctva ÚV KSČ. Celé predsedníctvo strany považovalo manifest za otvorený útok na svoje postavenie. Predseda Národného zhromaždenia Josef Smrkovský reagoval na

---

¹⁹Nemožno však vylúčiť, že časť tých, ktorí vyjadrili manifestu podporu, poslali listy do viacerých redakcií

manifest slovami: „*Súhlasím úplne s vystúpením s. Koldera a s. Indry. Výzvu 2 000 slov považujem za výzvu na ruby. Je to výzva k anarchii, je to výzva k útoku proti KSČ. Ak s tým neskončíme teraz, budú to zakrátko riešiť tanky. Bez energického vystúpenia KSČ, bez zabezpečenia poriadku v štáte nezaistíme svoje postavenie a bude neskoro. Potom musíme počítať s tým, že sa to bude riešiť nezávisle na našej vôli. Nerád by som sa dočkal toho, aby k našim menám bola pripísaná zrada KSČ a socializmu,*“ (Balun, 2008). Rovnako prítomný generál Samuel Kodaj označil manifest za „*otvorenú výzvu ku kontrarevolúcii*“ (Končelík, 2008, s. 498).

Oficiálna správa z mimoriadnej schôdze, ktorú predsedníctvo vydalo, bola v kritike miernejšia. V úvode vyjadrila presvedčenie predsedníctva, že manifest bol napísaný s dobrým úmyslom, ktorého zverejnenie je však „*aktom, ktorý by mohol ... neobyčajne zťažiť, či dokonca ohroziť ďalší vývoj Akčného programu KSČ, politiky Národného frontu a vlády našej republiky,*“ (Predsedníctvo ÚV KSČ, 1968). Predsedníctvo označilo program za neoriginálny, neprinášajúci nijaké nové pozitívne myšlienky, ktoré by už neboli zakotvené v Akčnom programe a zároveň odmieta autorov názor, že práve v dobe, keď KSČ napĺňa svoje sľuby, sa obrodny proces spomaľuje.

V správe zo zasadania sa píše: „*Právě ve dnech, kdy se zákonodárně zakotvily tak významné zásady Akčního programu KSČ, jako je zrušení cenzury a zákon o soudních rehabilitacích, v době, kdy vláda spolu s Revolučním odborovým hnutím dala podnět k rozvoji demokratických orgánů správy v našich podnicích, kdy na zlepšení sociálních zabezpečení vynaložil stát dalších 2,5 miliardy korun, kdy je už veřejně známo, že se připravují další významná opatření, jako zákon o spolčovací a shromažďovací svobodě, ústavní zákon o federativním uspořádání republiky a volba prozatímní České národní rady, v době, kdy Komunistická strana Československa urychleně připravuje mimořádný XIV. sjezd, aby nová politika byla zakotvena v závazné linii sjezdu a aby tomu odpovídalo i složení nového ústředního výboru strany - v této době, kdy strana skutky dokazuje, že drží své slovo, vidí autor prohlášení jako důvod zneklidnění to, že prý „se postup demokratizace zastavil“.*“

Správa z rokovania predsedníctva ÚV tiež vytyčuje, že postup, ktorým manifest vyzdvihuje a odporúča, aby sa obrodný proces urýchlil, resp. znovu rozhýbal, priamo ohrozuje politiku strany, a v konečných dôsledkoch jeho výsledkom by bola celková dezorganizácia spoločnosti.²⁰ Manifest totiž obsahuje výzvu a „*nabáda k útokom proti funkcionárom strany a štátu v okresoch a obciach ... a je návodom, ako dezorganizovať existujúce štruktúry našich štátnych a spoločenských organizácií*“.

Predsedníctvo teda jasne dalo najavo svoju nevoľu a nesúhlas s myšlienkami, ktoré manifest artikuloval a text jednoznačne odsúdilo ako dielo, negatívne ovplyvňujúce doterajšie snahy strany inštalovať demokratizačné reformy v krajine. „*Bez ohľadov na zámery tých, ktorí prehlásenie podpísali, smerujú jeho formulácie k tomu, aby znehodnotili obrodné úsilie terajšieho vedenia Komunistickej strany Československa, spravili komunistickú stranu ako celok zodpovednú za deformácie a zločiny päťdesiatych rokov a paušálne odsúdili výsledky obetavej práce miliónov pracujúcich pri výstavbe socializmu v uplynulých dvadsiatich rokoch.*“

KSČ ostro odsúdila poslednú časť manifestu, v ktorej Vaculík spomína možnosť intervencie zahraničných síl do politického vývoja Československa. Text, podľa KSČ, „*tiež celkom proti duchu základných zásad politiky KSČ ... formuluje prehlásenie otázky zahraničnej politiky: miesto jednoznačného spojenectva so Sovietskym zväzom a socialistickými štátmi vidí základný problém v možnosti, že by do nášho vývoja zasiahli zahraničné sily*“.

Preto predsedníctvo strany vyzvalo autora, iniciátorov textu ako aj jeho signatárov, aby prehodnotili svoje stanovisko a uvedomili si, že manifest „*otvára cestu protikomunistickým tendenciám a ženie vodu na mlyn radikálnym silám, ktoré by mohli vyvolať dezorganizáciu a konfliktnú situáciu.*“

KSČ apelovalo na ľudí, aby vyjadrili podporu nie manifestu 'Dvetisíc slov', ale skôr Akčnému programu a komunistickej strane. Tak sa mohli „*sústrediť sily strany a úsilie spoločnosti na praktickú realizáciu cieľov Akčného programu, na riešenie naliehavých*

---

²⁰Pod postupom, ktorý manifest ponúka ako riešenie, je myslená jeho pasáž, vyzývajúca na stávky, demonštrácie, bojkot, formovaniu združení mimo štruktúr Národného frontu a pod.

hospodárskych úloh a životnej úrovne ľudu. Obracia sa nielen na komunistov, ale na všetkých občanov, na príslušníkov všetkých zložiek Národného frontu, na robotníkov, družstevných roľníkov, inteligenciu a mládež, aby nedopustili narušiť pokojný, ústavný charakter prebiehajúcej reformy nášho politického systému, aby sa nedali oklamať frázami a slovami, ale uvážlivo a zodpovedne hodnotili skutočný politický význam takých krokov a návrhov, aké ponúka výzva Dvetisíc slov. Lebo taká politická platforma v dnešnej reálnej vnútro politickej aj medzinárodnej situácii nielenže nepodporuje, ale jednoznačne ohrozuje celý náš demokratizačný proces. Keby sa podľa nej kdekoľvek začalo jednať, budú vyvolané také rozkladné tendencie, ktoré znemožnia uskutočniť naše nové, skutočne humanistické, socialistické a demokratické ciele.“

V tomto duchu ÚV KSČ vydal prehlásenie, že vedenie strany sa od Vaculíkovho textu dištancuje a uznieslo sa na tom, že „podpora manifestu 'Dvetisíc slov' sa obracia proti novej politike strany, proti jej súčasnému vedeniu v čele so súdruhom Alexandrom Dubčekom.“²¹

Počas mimoriadnej schôdze strana rozhodla upozorniť a apelovať na periodiká, aby sa od šírenia a podporovania manifestu a jemu podobných prehlásení dištancovali, lebo by to mohlo byť klasifikované ako poburovanie (Končelík, 2008, s. 500). Rovnako boli rozoslané ďalekopisy na všetky krajské a okresné výbory komunistickej strany, ktoré informovali o priebehu mimoriadnej schôdze KSČ a postoji, ktorý strana voči manifestu zaujala. Tajomník ÚV Alois Indra, ktorý bol obsahom ďalekopisu poverený, napísal, že strana manifest vníma ako „vážny krok proti strane a proti jej konsolidačnému úsiliu v demokratizačnom procese,“ a ako „pokús rozložiť stranu, znemožniť progresívnym silám rozvíjanie demokratizačného procesu, nastoliť anarchiu, budovať inštitúcie, ktoré by znamenali koniec štátu“.²²

²¹Pre plný text správy zo zasadania ÚV vid'. Appendix 1

²²Pre plný text ďalekopisu vid'. Appendix 2

3.2. REAKCIA MOSKVVY NA MANIFEST 'DVETISÍC SLOV...'

Samotný reformný proces, ktorý KSČ v krajine postupne inštalovala, bol vnímaný Moskvou ako neželaný postup tunajšieho vedenia komunistickej strany. KSČ tak bola od začiatku obrodného procesu pod prísnyim drobnohľadom ostatných krajín sovietskeho bloku. Pretože manifest bol ešte radikálnejší ako Dubčekov Akčný program, ktorým si KSČ už tak vyslúžila ostrú kritiku z Moskvy, reakcia sovietskeho vedenia na manifest prišla takmer okamžite. Ešte v ten deň počas mimoriadneho zasadania ÚV Dubček obdržal telefonát od Brežneva, ktorý označil 'Dvetisíc slov' ako „*nástup síl, ktoré navodia kontrarevolučnú situáciu,*“ (Končelík, 2008, s. 500). Publikácia manifestu tak ešte umocnila napätie v rámci zahraničných vzťahov s ostatnými sovietskymi krajinami, predovšetkým s Moskvou.

Keďže rokovania s KSČ, kritika ani výzvy na upokojenie situácie a potlačenie anti-socialistických tendencií v krajine nezaberali, „*rozhodli sa predstavitelia vlád Varšavskej zmluvy demonštrovať svoju silu vojenským cvičením s názvom 'Šumava'*," (Balun, 2008). Toto cvičenie bolo zahájené už 20. júna 1968 a malo preukázať „*dobrú vôľu československých komunistov*“ (Končelík, 2008, s. 490) znovu potvrdiť záväzky k Varšavskej zmluve. Sovietsky zväz pritom dal prísľub, že 'Šumava' „*ostane len vojenským cvičením,*“ čo malo signalizovať, že „*prítomnosť vojsk Varšavskej zmluvy v ČSSR nebola potrebná*“ (Londák & kol., 2008, s. 66). Odchod vojenských jednotiek cudzích zemí z krajiny sa však stále predlžoval, čo možno chápať ako „*nový-vyšší stupeň nátlaku ZSSR,*“ (Londák & kol., 2008, s. 66).

Začiatkom júla sa uskutočnila schôdza ÚV KSSS a rokovala o situácii v Československu ako aj o samotnom manifeste. Moskva odsúdila slabú reakciu KSČ, ktoré na 'Dvetisíc slov' reagovalo „*s nepochopiteľnou miernosťou*“ a text označili ako novú etapu v likvidácii strany (Končelík, 2008, s. 513). „*Odvtedy sa vývoj valil v nepretržitom prúde vyhrážok, útokov a rokovaní. Spojenci prestali dôverovať A. Dubčekovi a rozhodli sa podporovať proti nemu a jeho stúpencom stojacu prosovietsku konzervatívnu skupinu na čele s A. Indrom, D. Kolderom a V. Biľakom s cieľom uchytiť*

v príhodnej chvíli politickú moc v ČSSR a obrátiť koleso vývoja o 180 stupňov,“ (Londák & kol., 2008, s. 98).

V dňoch 14. - 15. júla 1968 sa uskutočnilo vo Varšave stretnutie predstaviteľov piatich sovietskych krajín.²³ Výsledkom ich rokovania bola otvorená výzva pre KSČ, aby okamžite zasiahla proti silnejúcim antisocialistickým silám v krajine spolu. S touto výzvou prišlo však aj varovanie „*o použití všetkých prostriedkov na porážku kontrarevolúcie,*“ (Londák & kol., 2008, s. 98).

Ďalšie varovanie prišlo počas rokovaní v Čiernej nad Tisou, ktoré sa uskutočnilo v dňoch 29. júla až 2. augusta 1968. Československí predstavitelia prijali časť požiadaviek, na ktorých sovietska strana trvala, a ktoré mierili na potlačenie kontrarevolúcie v Československu. Medzi sovietskymi požiadavkami, ktoré Dubček spolu s delegáciou KSČ striktne odmietol, bolo znovu zavedenie mocenských nástrojov do politiky strany.²⁴ Varšavské stretnutie sa uzavrelo s hodnotením, že „*v Československu dochádza ku kontrarevolúcii a za jeden z kľúčových dôkazov označili manifest 'Dvetisíc slov',*“ (Končelík, 2008, s. 515).

O deň neskôr 3. augusta pokračovali rozhovory sovietskej a československej delegácie, počas ktorých vedenie KSČ bolo vystavené „*tvrdému nátlaku a požiadavke, aby razantným mocensko-politickým zásahom zvrátili reformný vývoj,*“ (Sikora, 2008, s. 41). Na stretnutí Brežnev vyhlásil, že ochrana socializmu je spoločnou internacionálnou povinnosťou socialistických krajín a KSČ súhlasila prijať určité opatrenia: zabezpečiť vedúcu úlohu strany, prevziať kontrolu nad médiami, prijať zákon o zákaze činnosti protisocialistických organizácií, sociálnodemokratickej strany a klubov (Štefanský, 2002) ako aj medzinárodný záväzok všetkých zúčastnených sovietskych krajín brániť sovietske záujmy, čo vytvorilo politický priestor pre potencionálnu vojenskú intervenciu na našom území (Londák & kol., 2008, s. 69).

---

²³ZSSR, PĽR, MĽR, NDR a Bulharska

²⁴Medzi ne patrilo obnovenie cenzúry, alebo zastavenie činnosti jednotlivých politických zoskupení

3.3. KRITICKÝ POHĽAD NA MANIFEST 'DVETISÍC SLOV'

Vaculíkov manifest bol produktom doby. Jedinečná konštelácia pomerov v krajine vytvorila priestor pre doposiaľ latentnú kritiku a požiadavky zo strany spoločnosti. Komunistická strana bola nútená bojovať na dvoch frontoch súčasne: na prvom prebiehal boj o popularitu, ktorú sa KSČ snažila získať od spoločnosti zásluhami, kde demokratizačné reformy boli najsilnejšou zbraňou; ten druhý sa odohrával v mantineloch vysokej politiky, kde Dubček a jeho pro-reformne ladení stúpenci sa snažili obhájiť obrodný proces pred zvyškom sovietskeho bloku. Bol tu teda istý vnútorný rozpor: Spoločnosť požadovala reformy, ktoré ale museli byť inštalované graduálne, niekedy potichu a najmä s veľkou dávkou obozretnosti, aby zabránili resp. minimalizovali kritiku zo strany Moskvy. Požiadavky spoločnosti však v republike intenzívne rezonovali, a KSČ sa ocitla medzi mlynskými kameňmi. Musela na domáce požiadavky reagovať, no zároveň si bola vedomá, že je potrebné ukludniť zahranično-politickú situáciu. Zvolila si cestu kompromisu a pripustila existenciu „*pravícových kontrarevolučných síl*,” v krajine, proti ktorým však bude bojovať „*výlučne demokratickými prostriedkami*“ (Sikora, 2008, s. 40). Spoločnosť to pochopila ako krok späť v rámci obrodného procesu, no Moskva skôr ako nedostatočné úsilie podobné nebezpečné tendencie potlačiť a z toho dôvodu už koncom júna 1968 boli vzťahy Československa a Sovietskeho zväzu pre obrodný proces značne narušené. Ako Pithart cituje Kunderu: „*Význam novej československej politiky bol príliš ďalekosiahly, než aby mohol nenaraziť na odpor*,” (Pithart, 1980, s. 16).

Spoločnosť pocítila, že obrodný proces nenapreduje. Prostredníctvom manifestu 'Dvetisíc slov' sa Vaculík obrátil na vedenie strany so žiadosťou ďalšieho prehĺbovania demokratizačného procesu. „*Táto výzva sa stala trňom v oku ... vedúcich predstaviteľov Sovietskeho zväzu a jeho najbližších spojencov. Hneď sa začala veľká diplomatická ofenzíva piatich krajín Varšavskej zmluvy*,” (Sikora, 2008, s. 40). Manifest v spojencoch „*upevnil presvedčenie o nevyhnutnosti vojenskej intervencie*,” (Sikora, 2008, s. 139). Publikácia manifestu v tomto čase bola teda z politického hľadiska neuváženým krokom, ktorý mohol ohroziť ako obrodný proces tak aj vzťahy Československa so zvyškom bloku.

V rovnakom negatívne ladenom tóne pokračuje aj Zdenek Mlynář, ktorý manifestu vytýka čas, kedy sa ho rozhodli jeho iniciátori s Vaculíkov publikovať - v predvečer schôdze ÚV KSČ, ktorej hlavným bodom mal byť inštalácia Akčného programu. Na manifest sa tak možno pozerať aj ako na iniciatívu narušiť tieto rokovania s cieľom presadiť text manifestu ako centrum diskusie ÚV. Otázka Akčného plánu a obrodného procesu bola vytlačená do úzadia a rokovalo sa o manifeste. „*Vydať v takej chvíli protiprogram svojho druhu nutne znamenalo tento proces ohroziť,*“ (Mlynář, 1990, s. 157-8). KSČ čelila silnejúcim tlakom z Moskvy, ktorá poukazovala na prejavy kontrarevolúcie na našom území. Publikácia manifestu bola preto v tomto období prejavom podpory radikálnejších síl, než aké predstavovalo vedenie strany (Mlynář, 1990, s. 158).

„Isté je, že práve v lete 1968 a pred voľbami delegátov na mimoriadny zjazd, domáci a zahraniční konzervatívci a byrokrati potrebovali ako soľ práve taký prejav. Akákoľvek samostatná iniciatíva, ktorá by aj keď len nahradzovala možnosť dopredu neplánovaných a živelných akcií, by bola práve tým blahodarným vetrom, ktorý potrebovali dostať ... aby dokázali, že socializmus a vedúca KSČ sú ohrozené, aby mali dôvod na obhájenie a udržanie moci... A čo tomu mohlo poslúžiť, ako výzva konať mimo nich, či dokonca proti nim?“ (Mencl & Domaňský, 1990, s. 114). Manifest sa stal známym nielen v krajinách sovietskeho bloku, ale rovnako aj na Západe, kde ho však tiež vnímali ako zbytočnú provokáciu Sovietskeho zväzu a americký veľvyslanec K. Duda ho charakterizoval ako „*taktickú chybu československých liberálnych síl,*“ (Londák & kol., 2008, s. 66).

Možno teda napísať, že tam, kde Vaculík-spisovateľ a intelektuál uspel – teda v definovaní pomerov a deformácii v Československu - tam ako politický komentátor kráčaľ ľahkovážne. Napriek pojmovej precízности a umeleckej hodnote, v manifeste absentuje politická obozretnosť a kalkulácia potencionálnych následkov tohto diela. Peter Pithart vo svojej knihe *Osmadesáty* píše, že politika, do ktorej svojou činnosťou vstupujú intelektuáli, je „*kultúrne znečistená*“ (Pithart, 1980, s. 25). Vytyčuje, že vďaka historickej skutočnosti vzdelení na našom území často preberali rolu vlastencov a nositeľov štátnosti a kultúra neraz suplovala úlohu politiky. To však

vyúsťuje do prílišnej viery v moc slova, ideologizáciu praktických problémov a abstraktné premýšľanie nad problémami, ktoré vyžadujú vecnú analýzu a najmä riziko podcenenia mocenských faktorov (Pithart, 1980, s. 22-5). Z čisto politického hľadiska, Vaculíkov manifest sa stal obeťou rovnakého „kultúrneho znečistenia“. Pithart z toho dôvodu na margo Vaculíkovej výzvy poznamenal: *„Spísanie manifestu, programu, protestu alebo čohokoľvek podobného nie je nijaké východisko. Je to čin, niekedy len gesto, ktoré môže na krátko priniesť úľavu, vyčistiť vzduch a zmeniť na čas subjektívne prežívanie situácie. Nemení však ani v najmenšom mocenské pomery, iba ich obnažuje,“* (Pithart, 1980, s. 27).

Vaculík svoj názor na jeho miesto v politike bez servítky vyjadril vo svojej knihe *Tisíce slov*: *„Dostávam návrhy, aby som usiloval o členstvo v ÚV KSCĽ či kandidoval na poslanca. Hovorím na to nie. Obyčajne potom počujem drzú odpoveď, že musím pokračovať, v čom som začal, že národ ma potrebuje ... Trvám však zásadne na tom, že národ si má láskavo, čo potrebuje, zaobstarať sám a neobťažovať ľudí,“* (Vaculík, 2008, s. 166-7). Možno však argumentovať tým, že Vaculík sám seba ako politika nevníma a od politiky sa dištancoval? Nie, pretože nemožno poprieť, že publikáciou politického manifestu s tak intenzívnou kritikou a v tom čase, sa Vaculík sám do veľkej miery spolitizoval.

ZÁVER

Prvotný cieľ práce preukázať spojitosť medzi Vaculíkovým manifestom 'Dvetisíc slov' a udalosťami z 21. augusta 1968 a zistiť mieru, akou tieto udalosti manifest ovplyvnil, sa ukázal byť komplexnejšia záležitosť ako sa pôvodne myslelo. Z podrobného štúdia politickej situácie v Československu v rokoch 1967-8 a pomerov v krajine možno usúdiť, že hoci spomínaný manifest zohral významnú úlohu so značnou politickou odozvou ako u nás tak aj v zahraničí, tvrdiť, že práve jeho publikácia bola tým, čo preklonilo misky váh na stranu vojenského zásahu, by nebolo korektné. Ako jedna zo zámienok pre vojenskú intervenciu z augusta 1968 však podľa viacerých zdrojov slúžil. Treba ale zdôrazniť, že zámienok ako aj dôvodov pre vojenský zásah bolo veľa a rola, ktorú manifest 'Dvetisíc slov' v týchto udalostiach zohral, nezohrala kľúčovú úlohu. Dôležitá je otázka: Došlo by k invázii vojsk Varšavskej zmluvy, keby manifest nebol publikovaný? Všetko nasvedčuje tomu, že áno.

Práca preukazuje, že manifest spôsobil negatívne reakcie zo strany KSČ aj väčšiny sovietskeho bloku a bol vnímaný ako prejav kontrarevolučných a anti-socialistických tendencií s potenciálom ohroziť politický systém krajiny, toto vnímanie však bolo výsledkom viacerých faktorov.

Z pohľadu medzinárodnej politiky, chýb sa dopustil ako autor textu tak aj vedenie KSČ. Umeleckú hodnotu manifestu 'Dvetisíc slov' nemožno poprieť, Vaculík dokázal obdivuhodne definovať povahu pomerov, ktoré prevládali v Československu. Konal slobodne, odvážne a dôsledne. Z perspektívy politika však netaktizoval. Obrodny proces v Československu bol mladý a krehký, čo je kombinácia, vyžadujúca si určitú dávku obozretnosti.

Vaculík bol človek s darom precízne artikulovať to, čo ostatní len cítia, no neformulujú, a za to človek musí niesť často aj následky. Realita je teda taká, že buď sa píše slobodne, nehľadiac na konzekvencie, alebo sa kalkuluje a potláča časť seba samého. Vaculík si zvolil prvú možnosť. Táto voľba vyústila do nerozvážnej formulácie niektorých myšlienok manifestu, ktoré sa dali ľahko interpretovať ako potenciálna hrozba a výzva k občianskej neposlušnosti, čo bol *de facto* útok na samotnú stranu.

Rovnako text naznačuje, že Vaculík nepochopil komplexný kontext politiky zahraničných vzťahov, v ktorom sa KSČ nachádzala. Manifest vytýkal strane stagnáciu obrodného procesu a dával tak najavo, že neberie do úvahy drobnohľad ostatných krajín sovietskeho bloku, pod ktorým sa Československo posledné mesiace nachádzalo. Skutočnosť, že KSČ musela inštalovať reformy graduálne s veľkou dávkou obozretnosti, kvôli kritike KSSZ, bola manifestom do veľkej miery bagatelizovaná. Rovnako fakt, že kritika komunistickej strany, ktorú manifest obsahoval, bola publikovaná v takom rozsahu vo viacerých periodikách súčasne, bol bezprecedentný akt a ostentatívna projekcia toho, že moc strany prešla silnou eróziou. Z týchto dôvodov KSČ označilo manifest ako kontrarevolučný a razantne ho odmietla.

Celková situácia v krajine však bola komplexnejšia. Vnímať preto augustovú intervenciu ako následok manifestu 'Dvetisíc slov' by bolo krátkozraké. KSČ čelila intenzívnej kritike za svoj Akčný plán ako aj výzvam, aby vedenie strany všetky anti-sovietske tendencie potlačilo, už dlho pred vydaním manifestu. Jeho publikácia postaveniu KSČ v zahranično-politickom kontexte poškodila, ale miera, akou sa samotný manifest o inváziu vojsk Varšavskej zmluvy pričínil, nie je tak výrazná. Viacerí historici síce poukazujú na skutočnosť, že formulácia manifestu mala charakter výzvy proti strane a dá sa chápať v pojmach kontrarevolúcie a tým pádom mohla Moskve slúžiť ako argument pre vojenský zásah, úplný kontext pomerov krajine však vedie k záveru, že manifest bol len malou časťou obrodného procesu, ktorý bol hlavným dôvodom augustových udalostí.

Použité zdroje

Knihy

- Heimann, M. (2009). *Czechoslovakia - The State that Failed*. London: MPG Books Group.
- Kmeť, N. (2009). Ponímanie demokracie v reformnom procese. In M. Londák, & a. kol., *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách* (p. 127). Bratislava: VEDA.
- Londák, M., & kol., a. (2008). *Rok 1968 - Eto vaše dielo*. Bratislava: Prodama.
- Londáková, E. (2009). Slovenská kultúrna obec na jar roku 1968. In M. Londák, S. Sikora, & a. kol., *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách* (pp. 414-431). Bratislava: Veda.
- Michálek, S. (2009). Limity détente a politika Moskvy pri pokuse o reformu v Československu. In M. Londák, S. Sikora, & a. kol., *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách* (pp. 320-330). Bratislava: Veda.
- Mlynář, Z. (1990). *Mráz Přichází z Kremli*. Praha: Mladá Fróna.
- Pešek, J. (2009). Politický vývoj na Slovensku: od prevratu 1948 do prelomu rokov 1967/68. In M. Londák, S. Sikora, & a. kol., *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách* (pp. 12-41). Bratislava: Veda.
- Pithart, P. (1980). *Osmašedesátý*.
- Prečan, V., & Pecka, J. (1993). *Proměny Pražského Jara*. Brno: Doplněk.
- Skilling, H. G. (1976). *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*. New Jersey: Princeton University Press.
- Vondrová, J. (2009). Pražské jaro 1968. In M. Londák, S. Sikora, & a. kol., *Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách* (pp. 62-81). Bratislava: Veda.

Odborné periodiká a články

- Prijdeme s reálnym programem. (1968, Apríl 10). *Rudé Právo*, p. 1.
- Rozhovor s O. Černíkem. (1968, Apríl 10). *Rudé Právo*, 1.
- Balaščík, M. (2007, Jun). Vyslobodil mě až Brežněv... *Host*, pp. 15-17.
- Dubček, A. (1968). *Za demokratický socializmus*. Bratislava.
- Končelík, J. (2008, roč.15). Dva tisíce slov: Zrod a dôsledky nečekaně vlivného provolání. *Soudobé dejiny*, pp. 485-544.

Mervart, J. (2007, Jun). Ačkoli jsme chytli býka za rohy. *Host*, pp. 12-14.

Poupa, O. (1998). Neveselé kapitoly o vědě a moci. *Vesmír*, 589.

Vaculík, L. (1968). Dva tisíce slov. *Literární Listy*, 1-3.

Vaculík, L. (1968). Omluva o 992 slovech. *Literární listy*, 14.

Vaculík, L. (2008, jún 22). 2000 slov; Člověk se má při určitých příležitostech projevit. (M. Nyklová, Interviewer)

Rudé Právo. (1968, Máj 20). 1.

Elektronické zdroje

Bahounková, P. (2008, 20 31). *1967: Strahovská demonstrace "Chceme světlo"*. Retrieved from ČT24: <http://www.ct24.cz/kalendarium/34159-strahovska-demonstrace-chceme-svetlo/>

Balun, P. (2008). *August 1968*. Retrieved from Ústav pamäti národa: <http://www.upn.gov.sk/august-68/>

Burianová, L. (2007, Jun 27). *27. 6. 1967: IV. sjezd Svazu československých spisovatelů*. Retrieved from www.rozhlas.cz: http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/358495

Vykoupil, L. (2007, Jun 27). *Ecce Homo - IV. sjezd spisovatelů*. Retrieved from www.rozhlas.cz: http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/358282

Iné

Kundera, M. (1967). O nesamozrejmosti národa. *IV. zjazd ZČSS*. Praha.

Predsedníctvo ÚV KSČ. (1968, Jún 27). Správa zo schôdze predsedníctva ústredného výboru. Praha.

APENDIX 1

Zpráva ze schůze předsednictva ústředního výboru KSČ

Předsednictvo ÚV KSČ posoudilo na své [schůzi](#) dne 27. června text prohlášení, které pod titulkem [Dva tisíce slov](#) uveřejnily Literární listy a deníky Práce, Zemědělské noviny a Mladá fronta. Předsednictvo ÚV KSČ zaujalo k tomuto textu následující jednomyslný postoj:

Nezávisle na tom, jaké záměry sledovali autoři prohlášení a ti, kteří se svými podpisy k němu připojili - a nemáme důvodu pochybovat o jejich dobrých úmyslech -, je zveřejnění tohoto textu aktem, který by ve svých objektivních důsledcích mohl neobyčejně ztížit, ba dokonce ohrozit další rozvoj Akčního programu KSČ, politiky Národní fronty i vlády naší republiky.

Prohlášení neobsahuje žádné nové pozitivní myšlenky, které by nebyly již zakotveny buď v Akčním programu KSČ, nebo v programovém prohlášení vlády či v prohlášení hlavních politických složek Národní fronty z 15. června t.r. a na jejichž realizaci se již z iniciativy nového vedení strany a z iniciativy vlády usilovně pracuje. Zároveň však je prohlášení Dva tisíce slov naplněno projevy nedůvěry jak v čestnost politiky nového vedení KSČ, tak i Národní fronty a vrcholných orgánů státu.

Právě ve dnech, kdy se zákonodárně zakotvily tak významné zásady Akčního programu KSČ, jako je zrušení cenzury a zákon o soudních rehabilitacích, v době, kdy vláda spolu s Revolučním odborovým hnutím dala podnět k rozvoji demokratických orgánů správy v našich podnicích, kdy na zlepšení sociálních zabezpečení vynaložil stát dalších 2,5 miliardy korun, kdy je už veřejně známo, že se připravují další významná opatření, jako zákon o spolčovacím a shromažďovacím svobodě, ústavní zákon o federativním uspořádání republiky a volba prozatímní České národní rady, v době, kdy Komunistická strana Československa urychleně připravuje mimořádný XIV. sjezd, aby nová politika byla zakotvena v závazné linii sjezdu a aby tomu odpovídalo i složení nového ústředního výboru strany - v této době, kdy strana skutky dokazuje, že drží své slovo, vidí autor prohlášení jako důvod zneklidnění to, že prý »se postup demokratizace zastavil«.

Návod, který je v prohlášení doporučován k tomu, aby se »postup demokratizace« urychlil, by měl, pokud by se setkal s odezvou, ve skutečnosti za následek - a to nezávisle na záměrech podepsaných - vážné nebezpečí pro novou politiku KSČ, Národní fronty a socialistického státu. Prohlášení totiž obsahuje výzvu a nabádá k útokům proti funkcionářům strany a státu v okresech a obcích, k rozvíjení takových forem nátlaku, jako jsou stávky, demonstrace, bojkot lidí apod., k ustavování nových orgánů mimo strukturu Národní fronty a státu - »vlastních občanských výborů a komisí«. Návod, který je výslovně podáván - »sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nález, žádají řešení, nedají se zakřiknout« -, je návodem k tomu, jak dezorganizovat existující strukturu našich státních i společenských organizací.

Bez ohledu na záměry těch, kteří prohlášení podepsali, směřují jeho formulace k tomu, aby znehodnotily obrodné úsilí nynějšího vedení Komunistické strany Československa, učinily komunistickou stranu jako celek odpovědnou za deformace a zločiny padesátých let a paušálně odsoudily výsledky obětavé práce milionů pracujících při výstavbě socialismu v uplynulých dvaceti letech.

Prohlášení rovněž obsahuje hrubé a urážlivé hodnocení politické situace na Slovensku a tím nahrává rozněcování nacionalistických nálad. Rovněž zcela proti duchu základních zásad politiky KSČ, Národní fronty i našeho státu formuluje prohlášení otázky naší zahraniční politiky: místo jednoznačného spojení se Sovětským svazem a socialistickými zeměmi vidí základní problém v »možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly«.

Jestliže ti, kteří prohlášení podepsali, se domnívají - jak je to několikrát uvedeno v jeho textu -, že svým postojem podporují rozvoj nového politického systému u nás, pak se hluboce mýlí.

Zrod a dôsledky manifestu 'Dvetisíc slov...'

Ján Kralovič

Předsednictvo ústředního výboru se na ně obrací, aby přezkoumali své stanovisko a uvědomili si, že jedinou účinnou cestou, jak podporovat novou politiku strany, je aktivní práce při uskutečňování Akčního programu.

Předsednictvo ústředního výboru spatřuje v uveřejnění tohoto prohlášení v předvečer konání okresních konferencí strany k volbě delegátů na mimořádný XIV. sjezd KSČ útok proti nové politice strany. Politická platforma prohlášení objektivně otevírá cestu protikomunistickým tendencím a žene vodu na mlýn krajním silám, které by mohly vyvolat dezorganizaci a konfliktní situaci. Je to útok proti současnému vedení KSČ i státu, který má být dohnán k tomu, aby proti nástupu dezorganizujících, protisocialistických sil musel vystoupit mocenskými prostředky. Tím má být diskreditována nová politika a zmařeny cíle Akčního programu strany.

Předsednictvo ÚV KSČ je si vědomo odpovědnosti za historický osud naší země. Komunisté jsou odhodláni neustoupit ani o krok od cílů Akčního programu, učinit všechno, aby se mimořádný, XIV. sjezd stal vítězstvím cesty nastoupené v lednu, a východiskem k tomu, abychom ji uváděli v život rozhodnými praktickými skutky. Ve jménu těchto cílů, které mají podporu naprosté většiny lidu, odmítá předsednictvo politicky neodpovědné výzvy Dva tisíce slov.

Předsednictvo ÚV KSČ prohlašuje:

Podpora prohlášení [Dva tisíce slov](#) se obrací proti nové politice strany, proti jejímu současnému vedení v čele se soudruhem Alexandrem Dubčekem. To si musí uvědomit především všichni komunisté, kteří by podporovali politickou platformu tohoto prohlášení.

Komunistická strana jasně vystoupí proti jakýmkoliv pokusům uskutečňovat výzvy prohlášení, směřující k vytváření různých výborů nebo komisí s politickými funkcemi a cíli mimo soustavu Národní fronty, politického systému naší společnosti.

Komunisté budou dbát, aby státní orgány zabezpečily všemi prostředky plnou ochranu a dodržování platného právního řádu.

Předsednictvo ÚV KSČ se v zájmu toho, abychom mohli soustředit síly strany a úsilí společnosti na praktickou realizaci cílů Akčního programu, na řešení naléhavých úkolů hospodářských a životní úrovně lidu, obrací nejenom ke komunistům, ale ke všem občanům, k příslušníkům všech složek Národní fronty, k dělníkům, družstevním rolníkům, inteligenci a mládeži, aby nedopustili narušit pokojný, ústavní charakter probíhající reformy našeho politického systému, aby se nedali oklamat frázemi a slovy, ale uvážlivě a odpovědně hodnotili skutečný politický význam takových kroků a návrhů, jaké doporučuje výzva Dva tisíce slov. Neboť taková politická platforma v dnešní reálné vnitropolitické i mezinárodní situaci nejenom nepodporuje, ale jednoznačně ohrožuje celý náš demokratizační proces. Kdyby se podle ní kdekoli začalo jednat, budou vyvolány takové rozkladné tendence, které znemožní uskutečnit naše nové, opravdu humanistické, socialistické a demokratické cíle.

APENDIX 2

Dálnopis predsednictva ÚV KSČ z 27. června 1968

Vážení soudruzi,

předsednictvo ÚV KSČ projednalo na mimořádné schůzi výzvu, která pod názvem »[Dva tisíce slov](#)« vyšla dnes v Literárních listech a v části denního tisku. Předsednictvo se shodlo na názoru, že tu jde o velmi vážný krok proti straně a proti jejímu konsolidačnímu úsilí v demokratizačním procesu. Výzva neguje výsledky květnového pléna ústředního výboru, zejména jeho rezoluci a provolání ke všem občanům republiky.

Kvalifikujeme tento postup jako akt, který by ve svých důsledcích mohl podněcovat kontrarevoluční situaci. Jde o pokus rozložit stranu, znemožnit progresivním silám rozvíjení demokratizačního procesu, nastolit anarchii, budovat instituce, které by znamenaly destrukci státu.

Předsednictvo ústředního výboru vydá v pátek 28. června t.r. oficiální stanovisko proti tomuto provokačnímu činu. Doporučujeme Vám, abyste velmi pozorně sledovali ohlas na tuto výzvu, informovali nás o vznikající situaci, zejména o pokusech o vytváření jakýchkoliv »akčních« výborů mimo existující instituce. Proti všem pokusům o splnění této výzvy je nutno se velmi rozhodně postavit politickými prostředky, ale v případě konkrétních zjevů anarchie neváhat využít ani existujících zákonných možností.

Stranické orgány a organizace včetně okresních konferencí by měly k této provokaci zaujmout odmítavé stanovisko. Především tomu, aby se k této výzvě připojovaly další orgány a organizace, případně vlivní představitelé inteligence nebo jiné významné osobnosti. Jednejte zejména s těmi členy strany, u kterých lze předpokládat, že by bez ocenění důsledků mohli tuto výzvu jakkoli podpořit.

Předsednictvo
A.
tajemník ÚV KSČ

ÚV

KSČ
Indra

APENDIX 3

Ludvík Vaculík – Dvetisíc slov...

(Literární listy, 27. června 1968, č. 18)

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějemi přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí a filosofického vzdělání, kdyby aspoň měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného neměla. Musíme to tak říci a vědí to i komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vyčítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupující od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty jejich peníze není dnes spolehnout. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodovat, co kdo smí a nesmí dělat, on řídit družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou vůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinní chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo

rozumný samozrejme v takovou vinu dělnictva neuvěří. Všichni víme, zejména to ví každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládnou, vládla jejich jménem zvláště vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekněme, že někteří z nich si tuto špatnou hru dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odčiňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu a občanstvu, omezují pravomoc i početní stav úřednického aparátu. Jsou s námi proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud váhu! Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat skrytě a nežalovatelně.

Od začátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně. Musíme to říci a vědí to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už nic dobrého nečekali. Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věcí, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla tu výsadu, že byla v doteku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů jen proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík, patří jí snad přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své i národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíš slabost starého vedení, které se zřejmě napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do plné formy dozrát všechny vadné prvky skryté už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenských změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry -- tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politikové jistého typu. Pravda tedy nevitězí, pravda prostě zbývá, když se všecko ostatní prošustruje! Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději. Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jedinečně dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let. Čas, který nastává, je léto s prázdninami a dovolenými, kdy se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsadme se však, že naši milí odpůrci si nedopřejí letního oddechu, budou mobilizovat své zavázané lidi a budou si už teď chtít zařídít klidné svátky vánoční! Dávejme tedy pozor, co se bude dít, snažme se tomu porozumět a odpovídat. Vzdejme se nemožného požadavku, aby nám vždycky někdo vyšší podal k věcem jediný výklad a jediný prostý závěr. Každý si bude muset udělat své závěry, na svou odpovědnost. Společné shodné závěry je možno najít jen v diskusi, k níž je nutná svoboda slova, která je vlastně jedinou naší demokratickou vymožeností letošního

roku.

Do prítich dnú však musíme ít také s vlastní iniciatívou a vlastními rozhodnutímí. Pøedevším budeme odporovat názorùm, kdyby se vyskytly, že je možné dëlat nějakou demokratickou obrodu bez komunistù, pøípadnë proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v tÛch je tøeba podpoøit pokrokové køídlo. Mají zkušené funkcionáøe, mají konečně pořád v ruce rozhodující páky a tlačítka. Pøed veřejností však stojí jejich akční program, který je také programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejné konkrétní program. Je tøeba požadovat, aby se svými místními akčními programy pøišli pøed veřejnost v každém okrasi a v každé obci. Tu náhle půjde o velmi obyčejné a dávno čekané správné činy. KSČ se pøipravuje na sjezd, který zvolí nový ústřední výbor. Žádejme, aby byl lepší než ten dnešní. Říká-li dne komunistická strana, že svá vedoucí postavení napøíštë chce opírat o důvěru občanù a ne o násilí, věrme tomu potud, pokud můžeme věřit lidem, které už teď posílá jako delegáty na okresní a krajské konference.

V poslední době jsou lidé zneklidněni, že se postup demokratizace zastavil. Tento pocit je zčásti projevem únavy ze vzrušeného dění, zčásti odpovídá faktu: minula sezóna pøekvapivých odhalení, vysokých demisí a opájivých projevù nebývalé slovní smëllosti. Zápas sil se však jen poněkud skryl, bojuje se o obsah a znění zákonù, o rozsah praktických opatøení. Krom toho novým lidem, ministrùm, prokurátorùm, pøedsedùm a tajemníkùm, musíme popøát čas na práci. Mají právo na tento čas, aby se mohli budto osvědčit, nebo znemožnit. Krom toho v centrálních politických orgánech nelze dnes čekat víc. Stejnë projevily nechtë podivuhodné ctnosti.

Praktická kvalita pøíští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnicích. Pøi všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáøi. Dobré hospodáøe je tøeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi špatně placeni a někteøí ještë hùř. Můžeme žádat víc penëz -- které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a pøedsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábët, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do modernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivë nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dëlníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad, jakožto zaměstnanci mohou pro sebe udëlat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánù své pøirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou pøíslušnost.

Jestliže nelze v této době čekat od nynëjších centrálních politických orgánù víc, je tøeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutë. Je tøeba vynalézat zpùsoby, jak je pøimët k odchodu. Napøíklad: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávká, bojkot jejich dveøí. Odmítat však zpùsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisù musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještë dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujme činnost Národní fronty. Požadujme veřejná zasedání národních výborù. K otázkám, které nechce nikdo znát, ustavujme vlastní občanské výbory a komise. Je to prostë: sejde se několik lidí, zvolí pøedsedu, vedou řádnë zápis, publikují svůj nález, žádají øešení, nedají se zakøíknout. Okresní a místní

tisk, ktorý väčšinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujme výbory na obranu svobody slova. Organizujme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslýšíme-li divné zprávy, ověřujme si je, vysílejme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujme třeba na vratech. Podporujme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládní a stav všeobecné nejistoty. Vyhýbejme se sousedským hádkám, neožirejme se v politických souvislostech. Prozrazujme fízly.

Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slováky. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim -- v českých zemích zvlášť a na Slovensku zvlášť -- se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může trvat, na Slovensku dokonce to líp, že jako "vybojovala větší svobodu".

Veliké znepokojení v poslední době pochází z možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly. Tvář v tvář všem přesilám můžeme jedině trvat slušně na svém a nezačínat si. Své vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbraní, pokud bude dělat to, k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké, přátelské a obchodní smlouvy dodržíme. Naše podrážděné výtky a neargumentovaná podezření musí jen ztěžovat postavení naší vlády, aniž nám pomohou. Rovnoprávné vztahy si beztak můžeme zajistit jedině tím, že zkvalitníme své vnitřní poměry a dovedeme obrodný proces tak daleko, že jednou ve volbách si zvolíme státníky, kteří budou mít tolik statečnosti, cti i politického umu, aby takové vztahy ustavili a udrželi. To je ostatně problém naprosto všech vlád všech menších států světa!

Letošního jara vrátila se nám znovu jako poválce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všecko dovíme.

Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.